

Bir mültezim zimem defterine göre

XV. yüzyıl Sonunda Osmanlı Darphane Mukataaları

Dr. Halil Sahillioğlu

Arşivlerimizde, XVI. yüzyıl ortalarından öncesiyile ilgili pek az sayıda vesika vardır. Bu durumun tabii neticesi olarak, Osmanlı parasının uzak mazisinin ancak bazı halkalarını, nâdir ve münferit vesikalar ışık tutabildiği nisbette bilebiliyoruz. Bu etüdümüzde, osmanlı parasının, 1471-1486 yılları arasına isâbet eden halkasını, darphane mukataaları açısından ele alıp incelemek ve bu imkânı bahşeden bu nâdir vesika numunelerinden bazı muhasebe kayıtlarıyla, gene bu sıralarda darphaneleri teftişle görevli bir zâtın tahkikat raporlarını takdim etmek istiyoruz.

Muhasebe kayıtları, Başbakanlık Arşivi'nin *Maliyeden Müdevver Defterler* tasnifinde 17 892 numarada kayıtlı bir *Mültezim Zimem Defteri*'nin zamanın tahripkâr elinden kurtulabilen üç formadan ibâret bir parçasından alınmıştır. Osmanlı para tarihinde önemli sonuçlar doğuran cülûs olaylarından biri (Beyazid II. nin cülûsu) ile ilk osmanlı altınının darbı hakkında bilgi vermesi bakımından son derece önemli olan bu defterden zamanımıza intikal eden 50 sahifeden ibâret olan bu kısmı çok harap haldedir. Eb'adı 10X30 sm. olup yapraklarının kenarları rutubetin tesiriyle dökülmektedir.

Adlarından da anlaşılacağı gibi, Mültezim Zimem Defterleri'nde mültezimlerin borç bakıyelerinin hesapları tutulmaktaydı. Bazı ahvalde hesap kayıtları meyanında borçlu mültezimlerin âkıbetlerine ve haklarında yapılan muamelelere dâir notlara da tesadüf olunmaktadır. 17 892 numaralı Mültezim Zimem Defteri'nden elde mevcut 50 sahifenin darphane mukataalarına ayrılan 15 sahifesinden gayrısında, İstanbul'un nefsinin ve Has'larının mukataa mültezim-

lerinin borç bakıyyelerinin hesapları vardır. Darphanelere ait olmayan sahifelerin başında «Tetimme-i havâlât-ı vilâyet-i İstanbul» kaydı bulunmaktadır. Darphanelere ait olan 15 sahifenin muhasebe kayıtlarını, münâsip bir şekilde düzenledikten sonra, konu ve kronoloji bakımından aşağıda vereceğimiz bir şemaya göre tasnif edilmiş bir halde etüdümüzün zeyline aynen dercediyoruz.

Üç vesikadan ibaret olan tahkikat raporları, Topkapı Sarayı Arşivin'de E. 6086, E. 9225 ve E. 9672 numarada kayıtlı olup, İstanbul-Edirne ve Gelibolu darphaneleri mukataasının H. 889 / M. 1484 tahvili mes'ullerinin teftişiyle ilgilidir. Zeylde, bunlar aynı tahvilin muhasebe kayıtlarının sonuna eklenmiştir. Bu raporların hem bu muhasebe kayıtlarını tefsir etmekte, hem de *eski akçe yasakları* politikasının tatbikatta kötüye kullanılmasına dair bilgi vermesi bakımından faydalıdır.

Vesikaları bu şekilde takdim ettikten sonra, mukataalara dâir bazı hususları özet olarak hatırlatalım. Mukataa, hazineye vâridât temin eden bir müessesedir. Konusu mâden ocağı, tuzla, darphane, dalyan gibi gerçek bir işletmeye tasarruf hakkı veya gümrük, ispençe gibi bazı resim ve vergilerin tahsili olabilir. İşte ifrâz ve ihâle olunabilen bazı hazine vâridat kalemlerinden ibâret olan mukataalar, muayyen zamanlarda artırma ile satılırdı. Mukataaları, devlet muhasebesi dilinde, «tahvil» denen, umumiyetle üç yıllık bir süre ile işletmek ve istismar etmek hakkını satın alan kimselere «âmil» veya «mültezim» denir. «Tahvil» aynı zamanda mukataaya zikredilen süre içinde tasarrufu da ifade eder.

Bir «mukataa» yı «tahvil» e alan «mültezim», «der'uhde» ettiği meblâğa mahsuben bir miktar «peşin» verir, ve «iltizam bedeli» nin muayyen bir miktarına «kefil bi'l-mâl» ler ile, taahhüdünü yerine getirmeyecek olursa «firar ve gaybet» ihtimalinde, onu ihzâr ve mahkeme yahut idâre makamlarına teslim etmeği tekeffül eden «kefil bi'n-nefs» olacak kimseleri temin eder.

Mal kefil olanlardan her biri «iltizam beratın» da adları altında yazılı olan ve mahkemelerce tanzim edilen «kefalet hüccetleri»nde de tasrih edilen meblâğlar tutarında sorumluluğu yüklenirlerdi. Bu meblâğı ödeyen kefil, bununla iltizam bedeli tamamen ödenmiş olmasa bile sorumluluktan kurtulur.

Mültezim, nefsi ve bütün maddî varlığıyla sorumludur. Edimini yerine getiremediği zaman, bütün mâmeleki satılır, borçlularındaki

alacakları hazine adına tahsil edilir, kâfi gelmediğinde, mâl kefillerinden, tekeffül olunan meblâğlar da alınır ; bütün bunlar da borcu karşılamadığı takdirde mültezim yakalanıp zindana atılır. Bir yolunu bulup ödeyemez ise, ya zindanda son nefesini verir, yahut ta zuhurat bir aftan faydalanıp «müflis» olarak kurtulurdu¹.

Herhangi bir mukataaya, konjonktür müsaade etmediğinden veya herhangi bir sebeple, müzayedede talip çıkmazsa, ücretli bir «emin» vasıtasıyla «emânet» (Regie) ile idare olunurdu. Mukataa tekrar iltizâma verilecek olursa, emânetle idare edildiği son yılın hasılı, müzayedede esnasında en düşük kıymet olarak kabul edilirdi. Birçok ahvalde, mukataayı emânette iken iltizâma alanlar bu emînlerin kendileri oluyor. Emin sıfatını muhafaza ile beraber, bunlar tahvil sonunda belli bir meblâğı ödemeyi kabul ederler. Bu şekilde nefislerinde hem emin, hem de mültezim sıfatını cemediler. Bu şekilde mukataaların idâresinde muhtelit bir üçüncü idâre tarzı; «emânet ber-vech-i iltizâm» ortaya çıkmış olur. Emin olan kimse, bu sıfatından dolayı bir ücret — ki umumiyetle bu kimseler aslında zaim, müteferrika veya çavuş olduklarına göre ulûfeleri kadar veya az daha yüksekçe bir ücret — alır ve bunu taahhüt ettiği iltizâm bedeline mahsup eder. Bu kimselere iki sıfatıyla birlikte «Emîn ber-vech-i iltizâm» denirdi. Mültezim olduklarından dolayı, emânet rejiminde olduğu gibi, kâr ve zararlarını devlet değil, kendileri yüklenir, muhasebelerinin ne göstereceğini değil, iltizâm ettikleri miktarı ödemek zorundadırlar. Ödememe halinde mültezimler gibi malları müsadere ve gerektiğinde hapsedilirlerdi.

Mültezim, şartlar elverişli ve kendisi bundan fayda beklediği takdirde, mukataayı birden fazla tahvile iltizâma alabilirdi. Bu şe-

1) Beyazıt II., inşası biten imâretini ibadete açması şerefine, ilk cuma namazını kıldıktan sonra, uzun müddetten beri zindanlarda yatan borçlu mültezimleri tesbit ettirip, tahliye ettirmiştir. Bunların müflis sayılarak borçlarının bir daha kendilerinden talep olunmayacağı not edilmiştir. Tahliyelere 21. Ca. 911 / 20. X. 1505 ten itibaren başlanmıştır. Bk. Başbakanlık arşivi, Kepeci tasnifi No. 4983

Bu vesile ile burada, gerek zeylerdeki notlarda, gerek etüdün içinde tarihleri yazarken, hicri takvimin ayları için kullandığımız kısaltmaları belirtelim: M: Muharrem, S: Safer, Ra: Rabiülevvel, R: Rabiülâhır, Ca: Cümadalülâ, C: Cümadalâhır, B: Receb, Ş: Şaban, N: Ramazan, L: Şevval, Za: Zilkade, Z: Zilhicce, Gr. Gurre (ayın ilk günü), Sh: Salh (ayın son günü), El: Evâil (ayın başları, ilk on günü), Et.: Evâsıt (ayın ortaları, ikinci on günü), Er.: Evâhir (ayın sonları, üçüncü on günü).

kilde altı, dokuz ve hattâ on iki yıllık tahvillere rastlamak kabildir. Buna mukabil, mültezimin mukataaya bir tahvil süresi dahi tasarruf etmediği zamanlar olur. Meselâ ölebilir, vârisleri de mukataayı tahvil sonuna kadar işletmek istemezler; yahut tahvil bitiminden önce, bir başkası çıkar «iltizâm bedelini» artırır ve kendisi bu yeni fiat üzerinden işletmeyi kabul etmezse, mukataa yeni mültezime verilirdi. Bu takdirde eski mültezim «kiste'l-yevm» üzerinden yani iltizâm ettiği tutarın karşılığı olan, gün başına düşen miktarı, tasarruf ettiği gün sayısınca ödemek zorunda kahr. Yeni mültezim de, tahvilin arta kalan zamanı için, yeni fiat üzerinden «kiste'l-yevm» e göre hesap verir. Arta kalan müddet kısa olursa, yeni mültezim onu yeni bir «tahvil» ile birleştirebilir; böylece dört veya beş yıllık tahviller ortaya çıkar.

Mukataanın önemine göre, mültezim bir şahıs olabileceği gibi bir ortaklık ta olabilir. Aynı şekilde birkaç mukataayı birden iltizama alan ortaklıklar da yok değildir. Bu takdirde, aynı ortaklığa ihâle olunan mukataalar, otonomilerini ya muhafaza eder veya etmezlerdi. Birinci hâle göre her bir mukataa için takdir edilen fiat belli olduğu gibi, her birine tasarruf tarihi dahi farklı olabilir. Bir «füzyon» mahiyetindeki ikinci hâle göre, iltizâm konusuna giren mukataaların hepsi için tek bir fiat verilir. Her bir mukataa için verilen kıymet belli olsa dahi iltizâm ortaklığı onunla mukayyet değildir; mukavelesinde bunlardan birinin «faydasını» diğerinin «zararına» mahsup edilmesini şart koşmuştur.

Aynı mültezime ihâle olunan mukataalar; mâden ocağı, nezdinde kurulan darphane ile civarında bunlara yakıt temin eden pâdişah hassı köyler gibi birbirini tamamlayacak mahiyette olabilecekleri gibi, aralarında hiç bir yakınlık ve münasebet olmayabilir de; 1495 te dokuz yılına iltizâma verilen İstanbul'un mankur, akçe ve altun darphaneleri «Bâc-ı pây-ı agnâm-ı Bâb-ı Edirne ve Vize ve Kırkkilise ve tevabi'uha» mukataası ile birlikte verilmişti². Bundan başka, aynı mültezimin, mahiyetleri aynı fakat birbirinden hayli uzak mukataaları tasarruf ettiği olur. Misâli, burada takdim edilen vesikalarda vardır; Fatih'in son senelerinde Anadolu ve Rumeli'de-

2) Başbakanlık Arşivi, Maliyeden müdevver 7449 numaralı Mukataa defteri

ki bütün memleket darphaneleri aynı mültezim ortaklığı uhdesinde idi.

Mültezimin taahhüt ettiği meblâğ, eminin defterlerinin gösterdiği hâsıla, tahvil sonlarında tertip edilen, bilânço mahiyetindeki, «Muhasebe İcmâl» lerinde «asl-ı mâl» diye gösterilir. Mukataaların verilmesi sırasında yapılan işlemler dolayısıyla bazı resimler (Berât, kitabet ve hisap resimleri) tahakkuk ettirilirdi. İşte bu resimlerle «asl-ı mâl» ve darphane gibi, mâden gibi bazı mukataaların işlemesi için temin edilen mütedavil sermayeler bu bilânçoların pasifini teşkil ederdi. Mültezimin ödeme ve mahsup muameleleri bu bilânçonun aktifini verirdi. Bunlar «Muhasebe icmâl» inde «Minhâ» başlığı altında sıralanırdı. «Minhâ», *ondan* yani iltizâm bedelinden ve resimlerden yapılan ödemeler veya düşülen meblâğlardır. «Muhasebe icmâl» lerinin bu kısmında dört ana kalem bulunur :

1) *Et-teslimât* : Bu kalemde hazineye şu veya bu şekilde, «defa» larla yapılan nakdî ödemeler yazılırdı. İstanbul'da veya ona yakın yerlerdeki mukataa mültezimleri bizzat veya adamları vasıtasıyla yatıracakları meblâğları getirip hazineye teslim ederlerdi. Uzak yerlerden ise, mültezimler bunları vilâyet hasılâtıyla beraber gönderirlerdi. Mevsimine göre bunlara: *Nevrûz* (11 ve Gregorîyan tashihinden sonra 1583 ten itibaren 21 mart) veya *Ağustos irsâliye-leri* denirdi. Birçok ahvalde de, özellikle hazine darlıkları belirlediği zamanlarda, bu mevsimlerin gelişi beklenmeyip, gönderilen *mübaşirler* vasıtasıyla mukataalardan kiste'l-yevm üzere, geçen zamana mahsuben tahsilât yapılırdı. Hiç olmazsa mukataa kasalarında bulunan aktif istenirdi. Muhasebe dilinde bu mübaşirlere «havâle» denirdi.

2) *El-havâlât* : Bu kalemde, hazine nâmına mukataa malından fermanla ödenen bazı kale «eren» ve «dizdâr» ları, sair müteferrik birliklerin «ulûfe» ve «mevâcib» leri; duacı (du'agû) ve sultanlar evkafı câmi ve medrese, imâm, müezzin, müderris gibi müstahdemlerinin «cihet» ve «vazife» (ücret) leri bu kalemde yazılırdı.

3) *El-ihracât* : Bu kalemde esas itibariyle, mukataanın mahsup edilmesi mutad, tamirât vesaire gibi, masrafları kaydedilirdi. Fakat bir çok ahvalde, hazine namına yapılan mübayaalar: kumaş, zâhire, mühimmât, barut... ve bunların merkeze veya emredilen bir yere nakliye ücreti de yazılırdı. Bunların «el-havâlât» kalemine de yazıldığı vâkidir.

4) *El-icârât veya el-mevâcibât* : Bu kalemde, mahsup edilmesi meşrut mukataa personelinin ücret ve mevâcibleri yazılırdı.

Bu dört kalem aktif, iltizâm bedeli ile resimlere denk gelirse mültezimin zimmeti ibrâ olur. Aşarsa, mültezim devlet alacaklısı durumuna geçer. İkinci bir defa aynı mukataayı iltizâma alırsa, bu alacak, müteakip tahvil kıymetinden ödenmiş bir «peşin» sayılır ve devre sonunda mahsup edilirdi.

Aktif pasifi karşılıyamazsa, mültezim zimetinde kalan borç, yukarıda anlatıldığı üzere, malından mülkünden, borçlularından, kefillerinden tahsil ve bütün bunlar yetmediği takdirde hapsedilirdi. Zaman zaman da mukataanın bulunduğu yere «havâle» ler gönderilerek bu borç bakiyesinden mümkün olan tahsilât yapılırdı. Takdim ettiğimiz vesikalar (kayıtlar) işte bu son safhalara aittir. Bunların 886 (1481) den evveline ait tahvillerin kıymeti yazılı olmayıp yalnız mültezimin zimmetinde kalan meblâğ ile bundan muahharen yapılabilen tahsilât yazılıdır. Devlet alacağını tahsile gönderilen bu «havâle» lerin çoğunluğunu *Hasan Bey* ile *Mehmet Bey*'e tâbi «ulûfeci bölük» lerinden seçilmiş olması dikkati çekmektedir.

17 892 numaralı defterde darphaneler hakkındaki bilgilerin ait oldukları tahviller :

A. Gümüş akçe darbı işi

I. Anadolu ve Rumeli Darphaneleri birlikte

- 1) H. 878
- 2) H. 880 yılı tahvilleri

II. Rumeli Darphaneleri

- 1) İstanbul - Edirne - Gelibolu grubu
  - a) H. 886
  - b) H. 889 yılı tahvilleri
- 2) Novobrdó - Üsküb - Siroz grubu
  - a) H. 886
  - b) H. 889 yılı tahvilleri

III. Anadolu Darphaneleri

- 1) H. 884 yılı tahvili

B. Altın «hasene» darbı işi

I. Hasene-i Efrenciyye darbı

- 1) H. 876
- 2) H. 879 tahvilleri

II. Hasene-i «Sultaniye» darbı işi

- 1) H. 883
- 2) H. 886
- 3) H. 889 ve 890 da artırılmaları.

Aynı zamanda inceleme sonunda verilen vesikaların da tertibini gösteren bu şemanın muhtelif kayıtları arasında paralellik kurulacak olursa, bazı noksanları olduğu ortaya çıkar. Meselâ Anadolu ve Rumeli darphanelerinin H. 883 tahvili yoktur. Gerçi Anadolu darphanelerinin H. 884 yılı artırılması hakkında bilgi varsa da, Rumeli darphane mukataalarına paralel olarak H. 886 ve 889 yılları tahvillerinin yeri boş durmaktadır. Şemanın C. bölümünü teşkil etmesi lâzım gelen bakır para (pul) darbı işinin hiç bir tahviline dâir bilgi yoktur.

Başlangıçta, defteri takdim ederken, noksanlığına işaret etmiştik. Acaba, şemada yer almıyan darphane mukataalarının tahvilleri bu defterin henüz bulunmıyan kısmında mıdır .

Bu suale menfi cevap vermek güçtür. Çünkü Rumeli ve Anadolu darphaneleri tek elden idâre olundukları H. 878 ve 880 tahvillerinde mültezimleri borçlarını tamamen ödememişlerdi. Anadolu darphanelerinden ayrılıp müstakillen iltizâma verildikleri H. 886 ve H. 889 tahvillerinin mültezimleri de borçlu kalmışlardı. Arada kalan tahvilin mültezimlerinin zimmetlerini ibrâ etmiş olmaları şüphelidir.

Öte yandan, Anadolu darphaneleri mukataası H. 884 yılı artırımından, mültezimi bir miktar borç bıraktı. H. 886 yılı tahvilinin mültezimleri, başka kaynaklardan elde ettiğimiz bilgiye göre, beş milyon küsur akçe borçlu kalmışlardı. Bunu Anadolu darphanelerinden bahsederken göstereceğiz. Bu mütezimlerin bu borçlarından dolayı takibata uğramış olmaları ve borç bakiyelerinin tahsili için havâle kulu gönderilmemiş olması akla yakın değildir. Bu işlemler def-

terin henüz bulunmıyan parçalarında kayıtlı olması kuvvetle muhtemeldir³.

Akçe ve Hasene gibi iltizama verilen bakır para (pul) darbı işi mültezimlerinin de bu sıralarda diğerleri gibi borçlarının temâmını ödemediklerine dair tek bir misâl verebileceğiz.

Anadolu Pulu üç senede bir Receb ayı başında ihâleye çıkarılırdı. H. 881 tahvilinden bir evvelkisini iltizâma alan Hacı Hamza'nın ödemeleri borcunu karşılayabilmesi için 18.700 akçe eksik kalmıştı. Bu meblâğ kısmen Bursa kadısı mârifetiyle kefillerinden tahsil edildi⁴. Hacı Hamza'dan sonra «Anadolu pulunun 'amelini tutan» bir kaç mültezimi tesbit etmek mümkün oldu⁵ ise de bunların ne

3) Esasen, defterin bu parçasından, darphanelere dair takdim ettiğimiz bilgilerin dahi tamam olduğu söylenemez. İhtimal, defterin bulunmıyan başka bir sahifesinde, bu tahvillerden birini ilgilleyen başka notlar vardır. Zira bu gibi defterlerde her mevzu için, önemine göre, bir kaç boş sahife bırakılır. Sonradan tutulan kayıtlar bazan ayrılan bu sahife adedini aşar, bu takdirde kâtip boş bulunduğu bir sahifede devam eder. 17 892 numaralı defterimizde değişik konulara ait kayıtları aynı bir sahifede kaydettiği oluyor. Altın darphanelerine ait foto-kopide bunun misâlini görmek mümkündür.

4) Bursa Kadı Sicilleri (B.K.S.) 3A/3 numaralı defterde Hacı Hamza'nın kefillerinden bu borcun tahsili dolayısıyla dört hüccet vardır. Bunlar defterin 1b, 2a, 3a ve 4a numaralı varaklarındadır. Bunlardan vrk. 2a dakini, mirî alacağın diğer alacaklara tekaddüm ettiğini göstermesi bakımından aynen alıyoruz:

«... Hacı Hamza nâm kimesne Anadolu pulu 'amelin dutup, mezkûr işin kıstı bakıyyesinden zimmetinde 18 700 akçe bâkî kalmış, Bursa'da Mevlânâ Hüisâm dâme fazluhü kadı iken, Hacı Hamza'ya bir nice kimesneler kefil bi'l-mâl olmuşlar imiş. Şimdiki halde dergâh-ı mu'allâmdan hükm-i hümayûn vârid olub mazmun-ı şerifinde ol kefil olan kimesnelerden malûmı tahsil edesiz, varan kulum Mürüvvet'le kapuma gönderesüz deyu buyurulmuş, ve ol kefil olan kimesneler hükm-i pâdişâhîde kimler idüğü mufassalan bile kaydohunmuş

« Mezkûrlardan biri Şâhin Lâlâ mahallesinden 'Abdullah oğlu Mumei Karagöz adlu kimesne imiş.. vefât edüp dârende-i mektup Zağnos Beğ âzâdesi Şâhin, mezkûr Karagöz'e bin akçe şer'î alımı var imiş. Alımı olduğın şer'le isbât idüb [şer'] mârifetiyle mezkûr müteveffâ Karagöz'ün metrukâtından ol bin akçe-i almış imiş. Şimdiki halde *deyn-i pâdişâhî*, *'örf-i sultanide sâir düyûna mukaddem olduğu* için... mezkûr Şâhin bu hizmet için irsâl olunan pâdişâh kuh Mürüvvet'e teslim eyledi.» Hüccet 18. S. 883/21. X. 1478 tarihini taşımaktadır.

5) Bursa Kadı Sicillerinden, bu mültezimlerden tesbit edebildiklerimiz şunlardır :

iltizâm bedelleri ve ne de —kalmış ise— «borç bakıyye» lerini bulmak mümkün olamadı.

Bu devre içinde iltizâm bedelini temâmen ödemiye mültezimler, yalnız darphane mukataaları mültezimleri değildi. 18792 numaralı defterde sair mukataa mültezimlerinden de borcunu ödemiye neler vardı. Borçlarını ödeyemedikleri için asıldıkları veya katledildikleri belirtilen devlet borçluları vardır⁶. Bu da işi yalnız ahlâkî yönden almaya, mültezimlerin sui istimâllerine hamletmeye mânidir. Rüşhanlı durumlarına, ve İstanbul-Edirne ve Gelibolu darphaneleri 889 yılı tahvili hesapları zeylinde, aynı tahvil mültezimini ve darphane personelini teftiş eden zâtın tesbit ettiği sui istimâllere rağmen mültezimler borçlarını ödeyecek meblâğı topluyamıyorsa sebeplerin daha çok iktisadî olduğu şüphesini uyandırır. Meselâ, bu sıralarda bir iktisadî krizin mevcudiyeti düşünülebilir. Fakat bu düşüncenin doğruluğu ancak mütemmim bazı araştırmalar yapıldıktan sonra tahkik olunabilir.

Sicil No.	Ork.	Tarih, tahvil veya artırma	Mültezimler
3A/3	27b	Gr. B. 881/20. X.1476	Mehmed oğlu Süleyman
3A/3	215b	Gr. B. 884/18. IX.1479	Sandıkçı Mustafa oğlu İskender
3A/3	365a	Er. B. 885/ 5. X.1480	Hacı Mehmed oğlu İsmail
4A/4	9b	Gr. B. 887/16.VIII.1482?	Rahmetullah bin Durak
4A/4	389b	Gr. B. 890/14.VII.1485	Mustafa (Sandıkçı?) oğlu İskender ve ortağı Mehmed bin Abdullah

6) Defterin 9 uncu sahifesinde, hisselerine düşen borç miktarı ile «berdâr şud (dar ağacına çekildi) notu düşülen 8 kişi ve «katlkerde şud» (katledildi) şerhi yazılan bir kişi vardır. Bunların neden dolayı borçlu oldukları tasrih edilmiş değildir. Asılanlardan isimleri okunabilenlerden Semerye bin Elya (payına düşen borç 203,999 akçe), Yorgi Lazari (314,327 akçe), Nikola veledi-Yani (323.441 akçe) vesaire.

Fâtih ve Beyazıt II. adına darbedilen sikkelerin darp yer ve tarihleri

YILLAR	R U M E L L İ					A N A D O L U													
	ANABOLU	EDİRNE	GELİBOLU	KOSTAN-TANIYYE	KRATOVO	NOVAR (NOVOBRDÓ)	SİROZ	ÜSKÜP	AMASYA	AYASLUK	BOLU	BURSA	ENGÜRYE (ANKARA)	GERMİYAN (KÜTAHYA)	KARAHİSAR	KASTAMONU	KONYA	TİRE	TRABZON
848		⊖							⊖	⊖									
855		⊖ ₈						⊖ ₅	⊖ ₅		⊖ ₇						⊖		
865		⊖ ₇						⊖	⊖		⊖ ₇		⊖					— ₅	
875		⊖						⊖	⊖		⊖						⊖		
880		⊖						⊖	⊖		⊖								
886		⊖						⊖	⊖		⊖							⊖	
TARİHSİZ	—	—						—	—		—						—		
EYAZID II 886	⊖	⊖	⊖	⊖	⊖	⊖	⊖	⊖	⊖	⊖	⊖	⊖	⊖	⊖	⊖	⊖	⊖	⊖	⊖

△ ALTIN (vesika + hatalı)

△ ALTIN (vesika), x MUHAMMED HANİ

○ AKÇE (+ s)

○ AKÇE (s), — MANKUR

Tablonun hazırlanmasında istifade edilen kataloglar için bk. not 11.

Meyilli doğru ile kesilen daire Karaman oğlu İbrahim Bey'in Konya'da kendi adıyla birlikte, Fatih'in de adını yazdığı *müşterelâ sikkeler*dir. 855 ve 858 tarihini taşımaktadırlar.

Kataloglarda darb tarihi yazılı ise, bu tarih mankurların işaretinin yanına yazılmıştır. Akçenin darb tarihi mankurların darb tarihine uygun ise, mankur işareti dairenin ortasına çizilmiştir; değil ise, mesela 867 de Edirne'de darb edilen mankur, dairenin altında çizilmiş ve tarihine birler hanesindeki rakam mankur işaretinin yanına yazılmıştır. Fatih'in ve bilhassa Bayezid'in kataloglarda çok sayıda tarihsiz mankurları vardır. Vesikalarımızda, bazı tahvillerde zıttı ayda bir yeni mankur sürülüp eskisinin iptal edildiği yazılmıştır.

Fatih'in arap harfleriyle ilk basılan altını H. 883 tarihini taşımaktadır. Bu tarihten evvel tesbit ettiğimiz «hasene-i cferenciyye» ve «hasene-i tutiyye» darbı mukataalarının tarihleri için incelemenin altın darbı işine ait kısma bakınız.

DARPHANELER

A. — AKÇE DARPHANELERİ

Fatih, başlangıçta onar, daha sonraları beşer yılda bir, piyasaya yeni akçelerini sürerken eskilerini tedavülden çeker⁷, alış verişte kullanılmalarını sıkı bir şekilde yasak ederdi⁸. Sikkeleri üzerindeki tarihler, hâdisenin şu veya bu cephesine bakarak, «sikke tecdidi» veya «eski akçe yasağı» denebilecek olan bu politikanın tatbika konulduğu zamanı verip ona tanıklık ettiği kabul edilmektedir⁹. H. 875, 880 ve 886 tarihli «sikke tecdidleri», defterimizdeki 878 ve 880 tarihli Anadolu ve Rumeli darphaneleri tahvillerine ve Anadolu darphanelerinden «Amasya» darphanesinin 884 sayılı tahviline tesadüf etmekle bizi yakından ilgililer.

Baş tarafta, mukataalar hakkında bilgi verirken, genel olarak üç yılda bir, bunların artırma ile iltizama verildiğini söyledik. Defterimizde en eski akçe tahvili 878/1474 tarihlidir. Bundan evvelkisi 875/1471 olmalıdır. Daha sonraki ise 881 v.s... Fakat defterimizde buna karşılık 880/1475, 886 ve 889 tarihli tahviller vardır. 883 tarihlisi mevcut değildir. Yalnız bu tahvilden olması lâzım gelen 15. N. 884/30. XI. 1479 tarihli Amasya darphanesi tahvili vardır (sf. 12).

7) T. Spandouyn Cantacusin : *Petit Traicté de l'origine des Turcz.* Cher neşri, Paris 1896, sf. 57, buna dayanan bir çok müellifler vardır.

8) Bk. aynı yerde, eski akçe yasaklarına dair ferman örnekleri için, bk. *Kanunnâme-i Sultani ber Mücib-i Örf-i Osmani*, tipki basımı Fr. Babinger ; *Sultanische Urkunden zur Geschichte der osmanischen Wirtschaft und Staatsverwaltung am Ausgang der Herrschaft Mehmeds II. des Eroberers*, Munich, 1956; Türkçe transkripsyon nşr. R. Anhegger ve H. İnalcık, *Kanunnâme-i Sultani ber müceb-i 'örf-i 'Osmani*, Ankara 1956; Fransızca notlu mealen tercümesi N. Beldiceanu, *Les actes des premières sultans conservés dans les manuscrits turcs de la Bibliothèque Nationale à Paris, I, Actes de Mehmed II. et de Bayezid II. du Ms. Fonds Turcs Ancien 39*, Paris 1960, vesika 2 ve 16; Ayrıca H. İnalcık ; «Bursa şer'iye sicillerinde Fâtih Sultan Mehmed'in Fermanları». *Belleten*, C. XI., Ankara 1947, sf. 693-708.

9) Belin; *Türkiye İktisadi Tarihi Hakkında Tetkikler*; İst. 1931, M. Ziya tercümesi, sf. 100

İnalcık; *Mehmed II.*, İslâm Ansiklopedisi.

Babinger; *Mahomed II. le Conquérant et son temps.* Paris 1954, sf. 542.

Fatih, on akçe ağırlığında, dolayısıyla da on akçe kıymetinde olan «Muhammed Hânî» lerini tedavüle çıkarırken, Anadolu ve Rumeli darphanelerini birlikte mukataaya vermişti. Bu büyücek akçe, «akçe-i büzürk» ün, darbını düzenliyen ferman, Anadolu'da: Amasya, Ayasluk, Bursa ve Konya'da ; Rumeli'de de: İstanbul ve Edirne'de darphane bulundurulmasını emrediyordu¹⁰. Ferman tarihsizdir. Nümizmatların bu büyükçe akçeden buldukları örnekler 875/1471 tarihini taşımaktadırlar¹¹. İmdi, bu tarih hem fermanın tarihi hem de dolayısıyla mukataanın ihâle edildiği tarih olabilir. Bu takdirde aynı mukataanın bizim defterimizdeki 15. Z. 878 / 3.V.1474 tarihli ihâlesi, zamanında yapılmış olur. Nümizmatların araştırmaları, 875 te Anadolu'da çalışan, yukarıda, fermanda faaliyetlerinden bahsedilen darphanelerin mevcudiyetini doğruluyor. Fakat Rumeli'de, fermanda anılmayan ayrıca Novar (Novobrd) ve Siroz darphanelerinde basılan 875 tarihli akçelerden nümizmatik kataloklarda örnekler vardır (Bk. tabloya). Bunların mevcudiyetini hangi sebebe bağliyacamız?

Bu darphanelerin mevcudiyetini iki şekilde izah etmek mümkündür : bunlar 875 te, diğerinden müstakil bir mukataa hâlinde ihâleye çıkarılmış yahut 878/1474 te ihdas edilmiş olabilirler. Zira, bu iki tahvilin mültezimleri bastıkları akçelere 875 tarihini koyacaklardır. Bu tarih ancak 880 de değiştirilebilecektir. Nitekim, aynı mukataanın 878/1474 tahvili normal olarak 15. Z. 881 / 31.III.1477 de bitmesi lâzım gelirken, Tecdid-i Sikke politikası neticesi bir yıl sekiz ay 15 gün evvel yani Gr. N. 880/29.XII.1475 te kesiliyor. Mukataa bu tarihle iltizâma veriliyor.

875 ten sonra, Anadolu'daki darphanelerin durumu yine münağa edilebilir. Muhammed Hânî'lerin darbını düzenliyen fermana göre, çalışan darphaneler, sonradan faaliyetlerine devam ettiler mi? Söylediğimiz gibi defterimiz bizi bu konuda aydınlatmıyor. 884/1479 da Amasya darphanesinin faaliyette olduğu, deftere göre kesin olarak söylenebilir. Fakat, nümizmatlar bu tarihte (tabiatıyla

10) *Kanunnâme-i Sultânî*, vesika 15

11) İ. Galip; *Takvim-i Meskûkât-ı Osmaniyye*, sikke No. 71.

H. Edhem; *Meskûkât-ı Osmaniyye Kataloğu*, sikke No. 256.

İ. Artuk; «Fâtih Sultan Mehmed ve onu müteakip Beyazid'la Cem adlarına kesilen sikkeler», *Fâtih ve İstanbul Dergisi*, 1954. S. II, No. 7-12, sikke No. 10 ve 86.

880 tarihini taşıması lâzımdır, sikke tecdidi tarihi olduğu için) burada darbedilen bir akçe bulamamışlardır. Buna mukabil Fatih'in 886 da Tire'de darbedilen bir akçesinin mevcudiyetini ortaya koymuşlardır (Bk. tabloya). Nümizmatlar, şimdiye kadar, ayrıca defterimize göre Fâtih devrinde 886 da faaliyette bulunması lâzım gelen Gelibolu ve Serez darphaneleri akçelerinden örnekler bulamamışlardır. Bu, belki darphanelerin faaliyete geçmeleri için kâfi zaman olmadığıdır. Zira mukataalar 886 yılı başında 2.III.1481 de ihâleye çıkarılmıştı; Fâtih ise bundan takriben iki ay sonra vefat etti (4.V.1481). Fâtih'in ölümünü müteakip te darphaneler iki ay işlere ara verdiler (Bk. metinler sf. 13). Beyazid II. devrinde faaliyetlerine yeniden devam ederken bu darphaneler de iş başı yapmış olmalıdırlar. Zira, nümizmatik kataloklarda Beyazit devrine âit bu iki yerde darbedilen akçeler vardır.

I. — ANADOLU VE RUMELİ DARPHANELERİ MUKATAASI

1) 15. Z. 878 / 3. V. 1474 tahvili (sf. 10).

Bu tahvil Akçeci Emir ile ortağı Bâcdâr Hayrüddin uhdesindedir. İltizâm bedellerinden yalnız zimmetlerinde kalan borç miktarı yazılmıştır. Bâcdâr Hayrüddin'in, esasen önemsiz bir meblâğ olan borcunu (246 akçe) ödediğine dâir not vardır. Ortağının 133.256 akçelik borcu aynen duruyor.

Bâcdâr Hayrüddin'in kim olduğuna dair bilgi bulmak mümkün olamadı. Ortağının ise, aşağıda göreceğimiz gibi «Hasene-i Efren-ciyye» ve «akçe» darphanelerini müteaddit defalar mukataaya alan bir kimse olmakla, hakkında nisbeten daha fazla şeyler biliyoruz. Bir yandan darphaneleri işletirken, aynı zamanda başka işlere de el atmaktan geri kalmayan Akçeci Emir'in, Ahi Muslihiddin uhdesinde olan Bursa ipek kantar (Mizân-ı harir) ına bağlı Tokat ipek kantarını emânete aldığı malûmdur. Fakat, işlerinin çokluğundan olacak, ipek kantarı başında bizzat durmayıp yerine önce yazıcı Hüseyin'i ve ondan sonra, bunun da yerine Yazıcı Ali'yi vekil bırakmıştı. Kantar, 22 R. 881 - 7. M. 882 / 14. VIII. 1476 - 21. IV. 1477 tarihleri arasında, emîn sıfatıyla, uhdesinde görünüyör¹².

12) B.K.S. 3A/3 vrk. 31a.

2) *Gr. M. 880 / 29. XII. 1475 tahvili (sf. 10).*

Bu tahvil gene Akçeci Emir uhdesindedir. Fakat bu seferki ortağı Bergamalı Sinan'dır. Tahvil kıymetinden gene yalnız ortaklar zimmetinde kalan borç miktarı biliniyor. Akçeci Emir'in ki, bir milyon akçeye yakındır. Ortağın ki de onun yarısı civarındadır. Bu sahifede, yalnız Bergamalı Hâce Sinan bin Hâce Beyazid¹³ hakkında yapılan tâkibat vardır. Ortağı Akçeci Emir girdiği her iltizâm dan külliyetli bir borç bırakmasına rağmen, bu defterin elimizdeki parçasında hakkında yapılmış olması lâzım gelen tâkibattan eser yoktur.

Akçeci Emir gibi, türlü devlet ihâlelerini üzerine alan bir kimse olan ortağı Bergamalı Sinan'ı Gr. N. 872/25.III.1468 de Beyceğizli Kasım'la İstanbul ve Gelibolu boğazları (ma'berleri) mültezimi olarak görüyoruz. Bedeli sekiz milyon akçe olan bu mukataayı bir buçuk yıl tasarruf ettiler¹⁴. Böyle olmakla beraber, Beyazid II. devrinde İstanbul darphanesi emini yahudi Benyamin'i teftiş eden zât, Bergamalı Sinan'dan bahsederken, onu, darphaneleri iltizâma alıncaya kadar beş parasız bir kimse olarak tanıtıyor. Teftiş sırasında 400.000 akçesi olduğunu tesbit eden müfettiş, bunun pâdişah malı olduğunu ileri sürüyor¹⁵. Aynı müfettişin diğer bir raporunda «başını alup kaçtı¹⁶» dediği Hâce Sinan'ın iddia olunan serveti ile iltizâm bedelinden borcu (479.138 akçe) arasında dikkati çeken bir yakınlık vardır. Fakat serveti biraz mübalâğâ edilmiş olacak. Zira üzerine iki defa havâle kulu gönderilmiş olmasına rağmen «Mültezim zimem defteri» nde borcundan ancak 77.355 akçe tahsil olunabilmiştir. Edirne'deki 5.000 akçe kıymetindeki evi mîriye zapt edilip Serbevâbin-i Dergâh-ı Âli Mustafa Bey'e verilmiştir. Keza, İstanbul'da Mercan Ağa mahallesindeki 7.000 akçe kıymetindeki evi de zapt edilerek İlyas Bey isminde birine hibe edilmiştir (sf. 10).

13) Hâce Sinan'ın babasının adı, bu zâtın borçlarının Hazine namına tahsil edilmek istendiği anlaşılan Bursa kadısının tanzim ettiği arapça bir hüccette yazılıdır. Hâce Sinan'ın beytü'l-mâl emini Mehmed bin Hamza zimmetindeki 800 akçe alacak, vaktiyle, mezbûrun iltizâmında olan Bursa darphanesini kontrole geldiğinde ödendiği şahitle ispat edildi. Hüccet, durumu İstanbul'a arz için 21. M. 889 / 19. II. 1484 te tanzim edildi. B.K.S. 4A/4, vrk. 20b.

14) Başbakanlık Arşivi, Maliyeden müdevver 7387 numaralı defter, s. 40.

15) Bk. Rumeli darphaneleri, 889 tahvili zeylindeki vesikalarda, Topkapu Sarayı Arşivinden alınma E. 9672 no. 1 vesikanın 13 numaralı paragrafı.

16) Aynı yerdeki E. 6086 numaralı vesikanın 7 inci paragrafı.

Bu tahvil, normal olarak, Gr. N. 883 / 26.XI.1478 de bitmesi lâzımdır. Zira üçüncü senenin sonu bu tarihe rastlar. Fakat Bursa Kadı Sicillerinde rastladığımız bir fermenda, tahvillerinin bitmesinden bir ay on bir gün sonra, yani 11. L. 883 / 5.I.1479 de, Anadolu'ya bozdurulmak üzere yeni akçe gönderdiklerine bakılırsa, bu iki mültezim, bir sonraki tahvili de üzerlerine almış olmalıdırlar. Ferman ve yeni akçe sarrafları 7. Z. 883 / 1.III.1479 de Bursa'ya varmışlar¹⁷, her halde yeni akçeleri kısmen yolda bozdurmuş ve bu münasebetle eskilerini toplamışlardır.

II. — RUMELİ DARPHANELERİ

11. L. 883 tarihli fermana dayanarak, Bergamalı Hâce Sinan ile Akçeci Emir'in bu mukataayı bir tahvil için daha, üzerlerine almaları lâzım geldiğini gösterdik. Fermenda, bu iki mültezimden, «darbhânem âmilleri» diye bahsedilmektedir. Bu «darbhânem» deyiminin içerisine, Anadolu ve Rumeli'deki darphaneler girer mi? Bu, münakaşa götürür bir dâvadır. Zira, Anadolu darphanelerini tetkik ederken göreceğiz, devletin bu kesimdeki darphaneleri, 15. N. 884 / 30.XI.1479 de, mukataayı artıran bir diğer mülteziime verilmişti. Buna bakarak şu ihtimalleri sıralayabiliriz :

1) Anadolu ve Rumeli darphaneleri H. 883 ten itibaren birbirinden ayrılmışlardır. Bergamalı Hâce Sinan ile ortağı Akçeci Emir, ikinci mülteziime ihâlelerine kadar Anadolu'daki darphaneleri işletmişlerdir.

17) «Mefâhir'ül-ümerâ ve'l-ekâbir Anadolı Sancağı Beğleri ve Anadolı kadıları dâme fazlühüm, tevki-i refi'-i cihân mütâ' vâsı olıcak bilesiz ki ;

« Darbhânem âmilleri Bergamalı Hacı Sinan ve Akçeci Emir sarrafla Anadolı vilâyetlerine yeni akçe gönderdiler. Eyle olsa ;

«Buyurdum ki, her birünüz taht-ı hükümetinizde olan şehirlerde ve bazarlarda çağırdasız, eski akçe ile ayruk satu-bazar ve mu'amele etmiyeler. Her kim edecek olursa bu maslahatda yürüyen kulum ... bulıcak kendünün gereği gibi hakkından gelüp, her dirhemine ikişer akçe üzere, akçesin vireler.

«Her kim kendü iradetiyle sarrafa gümüş veya eski akçe getürse, anların gibilerin yüz dirhemine iki yüz seksen akçe üzere, akçelerin vireler. Bu bâbda âmillerüme ve sarrafa gereği gibi mu'avenet edesiz kim, memleketümde yeni akçe câri ola. Bir dürlü dahı etmiyesüz, ve illâ mansıbinuz almağla komazın, yasağın konur. Şöyle bilesiz. 'alâmet-i şerif üzre l'timâd kılasuz. Tahriren fi'l-yevmi'l-hâdi 'aşer min şehri şevvâl sene selâse ve semânin ve semâne mie (11.L.883) ». B.K.S. 3A/3. vrk. 53b.

2) Her iki kıt'adaki darphaneler, Anadolu'dakilerin ikinci mültezime ihâlelerine kadar tek bir mukataa teşkil ediyordu. Ayrılma bundan itibaren başlamış olmalıdır.

Bu takdirde 1479 da eski mültezimler, yani Akçeci Emir'le ortağı, her iki mukataadan mı el çektiler yoksa yalnız Anadolu darphanelerinden mi, bunu kestirmek mümkün değildir. Her ne hal ise, kesin olarak söylenebilecek bir şey varsa, o da Rumeli darphanelerinin bundan sonraki tahvilden itibaren Anadolu'dakilerinden ayrılma ile kalmayıp kendi aralarında dahi iki mukataaya bölündüğüdür.

1) İstanbul-Edirne-Gelibolu Darphaneleri mukataası

a) *Gr. M. 886 / 2. III. 1481 tahvili (sf. 3, 11, 13, 14 ve 42 - 45).*

Bu tahvil için defterde ayrılan sahifeleri lojik bir sıraya koyarak sf. 11, 13, 3, 14, 42-45 şeklinde takdim ettik.

Sf. 11 : bir bilânço, yahut hiç olmazsa bir muvakkat mizan mahiyetindedir. Mukataa bedeli *on sekiz milyon akçedir*. İhale dolayısıyla tahakkuk eden resimler 369.000 akçedir. Ayrıca darphane hasılından ayrılacak 400.000 akçenin mütedâvil sermaye olarak kullanılmasına müsaade edilmiştir¹⁸.

Bu pasif kalemlere karşı, tediye ve mahsup 14.352.550 akçe ve mültezimler zimmetinde bâki 4.016.450 akçe aktif vardır. Aynı sahifede, «min zâlik'el-bâki» kaydı altında, 10 kalem tahsilât vardır. Sahifenin yırtık kısımlarında kalan, dolayısıyla miktarını bilemiyeceğimiz iki kalem hâriç, 188.185 akçe tutan bu tahsilâtı, bakıyeden indirince mültezimlerin zimmeti 3.828.265 akçe kalır.

Sf. 13, on bir maddelik tahsilât ve mahsup kaydı vardır. Bu meblâğların hepsinin mültezim borç bakıyyesinden indirilmesi lâzım gelen miktarlar mı, yoksa esasen indirilmiş meblâğların tafsilâtlı kayıtları mı olduklarını kestiremedik. İhtimal içlerinde bu iki neviden kayıtlar vardır; ama onları tefrik etmek güçtür. Bu sahifedeki rakamlar 3.426.693 akçe tutmaktadır. Sf. 3 teki meblâğ da buna eklenirse 3.764.953 akçeyi bulur. Bu meblâğ mültezi-

18) Sermayenin kullanılmasını tâyin eden nizamlar için Bk. *Kanunnâme-i Sultânî*, vesika 13 ve 14. Kötüye kullanılması hakkında Bk. bu etüdün zeylindeki Topkapu Sarayı Arşivinden alınan üç rapor. Kimler kullanılına dair bk. bu kısımda sf. 14 teki kayıtlar.

min borç bakıyyesini ihata etmesi için, 63.312 akçe ister. Sf. 11 deki bulunmıyan iki kalem bunu karşılayabilir.

Ancak bu üç sahifenin dışında bu tahvile ait kayıtları ihtiva eden bir kaç sahife daha vardır, ve bu sahifelerde daha bir çok tahsilât kaydı yazılıdır. Bundan başka, cülûs hengâmesinde vuku bulan kargaşalıkta darphaneler 75 gün muattal kalmıştır. Kistelyevm hesabıyla 1.200.000 akçe eder (sf. 13, madde 11). Beyazıt II. bunun ancak bir aylığına karşılık olan 500.000 akçesini, borcun tamamı ödenmek kaydıyla tanıyor, ve bunun mültezim zimmetine mahsup edilmesini bu şarta bağliyordu. Sf. 3 teki birinci madde ise, gene mültezimler zimmetinde kalan bir meblâğdır. İşlenmiş 176 nevbet gümüştten henüz ödenmiyen kâr (ribh-i darbhâne) dir.

Sf. 13 teki: 1, 6 ve 7 inci maddeleri, mültezim borcuna mahsup edilmesi mutad mevâcib ve ücret kayıtlarıdır. 3 ve 4 maddeler mültezim alacaklarıdır. 2 ve 8 inci maddeler ihracat kayıtlarıdır. 9 uncu madde hazineye nakdî teslimattır. Bu teslimatın 78.210 akçesi, cülûs sırasında olan fitne (feterât) de darphanede bulunup hazineye alınan, Fatih'in 10 akçelik, 7.821 adet Muhammed Hânî denen büyükçe gümüş sikkeleridir. 10 uncu maddede, işlenen, hazineye ait (beğlik), 436 nevbet gümüş için tahakkuk eden ücrettir. Bu meblâğın borçtan tenzili emrolunmuştur. 436 nevbet gümüş için 1 milyon sekizyüz bin akçe hesap edildiğine göre, bir nevbet için 4.128 akçe düşer.

Sf. 14 te sarraflara verilen sermaye akçesinden yapılan tahsilât gösterilmiştir. Bu kayıtların kısmen sf. 11 ve kısmen sf. 13 te yer almış olmaları lâzımdır. Sf. 14 teki I, II ve III numaralı sarraf zimmet kayıtları toplam itibariyle sf. 13 teki (madde 3) meblâğa eşittir. Adetâ o rakamın tafsilâtı kayıdır. Gene sahife 14 teki IV üncü sarraf zimmet kaydının karşılığı sf. 11 de «min zâlîke'l-bâkı» madde 5 ve 6 dadır.

Sf. 42-45 teki 14 madde, darphaneler müstahdemlerinin, vazifelerinde gösterdikleri ihmal ve kusurdan, yaptıkları yersiz masrafdan dolayı meydana gelen zararların kendilerine tazmin ettirildiğini gösteriyor. Bu mesuliyetten mültezimlere de pay düşmüştür (Bk. sf. 42, madde 1, minha 3-5).

MÜLTEZİMLER : Sahife 11 deki hesap icmâlinin başlığında mukataa; *Bruto veled-i 'İsaya* ve *Arslan veledi İshak* adlı iki yahudi mültezim uhdesinde diye takdim ediliyor. Sahife 42-45 te, her sa-

hifenin başında, darphanelerdeki israfları teftiş eden Angelo-kasrı kadısı Mevlâna Muslihiddin mukataayı *Mustafa, Şaban ve Azrail* uhdesinde gösteriyor, hem de aynı tarihlerle.

Mukataalar hakkında verdiğimiz kısa izahatta, diğerleri uhdesinde buldukları halde, artıran çıktığı takdirde, mukataanın bu artırmayı yapan mültezime devredildiğini anlattık. Tahvil tarihleri, bu takdirde değişmez, sadece mültezimlerin tasarruf ettikleri gün sayısınca iltizâm bedeli üzerinden muhasebe görülürdü. Böyle bir devir olmuş ise, bunun zamanını bu vesikalardan çıkarmak maalesef kabil değildir. İlk ve ikinci iltizâm bedellerinin miktarı da yoktur. Sahife 11 deki on sekiz milyon akçenin birinci veya ikinci iltizama ait olacağı da kestirilemez. Zira Burto - Arslan ortaklığı mı daha evvel işe başladı, yoksa diğerlerinin mi belli değildir. Bundan başka sahife 42 deki kayıtlar, türlü tefsir ve iltibaslara meydan verecek gibidir. Meselâ, daha başta, mukataanın Mustafa, Şaban ve Azrail uhdesinde bulunduğunu gösteren kaydı takip eden ilk maddede, darphanenin 886 yılı başından Ramazân ayının 7 sine / 2 Mart - 30 Ekim 1481 kadar, tahsil olunmayan ve padişah tarafından darphaneye emin nasb edilen Hacı Bahşayış zimmetinde gösterilen darphane hasılı eşit paylarla muhtelif kimselere yükleniyor. Pay yüklenenler arasında Şaban ve ortakları vardır. Halbuki madde başlığında bu süre zarfında mukataa Bruto ve Arslan uhdesindedir diye yazılıdır. Bu maddede ikinci bir garabet daha vardır: Azrail ki, Şaban ve Mustafa'nın ortağı idi, burada Bruto ve Arslan'ın ortağıdır diye gösteriliyor. Bu da, hepsinin birbirleriyle ortak oldukları ihtimalini akla getiriyor. Nitekim sf. 3 teki kayıtlar aşağı yukarı bu maddedeki kayda benziyor. Rakamlar da birbirine yakındır. Sahife 3 (madde 2) de, «Bruto ve şerikleri» tâbiri vardır. *Şerikler* sözü, Bruto'nun birden fazla ortağı olduğunu ifâde eder.

Dağınık kayıtlar bu iki âmil ortaklığının durumlarını hakkıyla aksettirmeğe kâfi değildir. Mültezimlerin her biri için şu bilgiler var :

Bruto (İsâya oğlu) ; yahudidir, *Arslan* ile darphaneler mukataasının âmilidir (sf. 11, 13 ve 14 başlıklar), muhasebe bu iki ortak üzerine tertip edilmiştir (sf. 11, 13 ve 14). *Arslan*'la birlikte bir kayıta Edirne âmili (sf. 43, m. VI.), *Arslan* ve *Azrail* ile mukataanın âmili görünüyor (sf. 42, m. 1) ; ortaklarının birden fazla olduğu başka yerde de tekrar edilmiştir (sf. 3, m. 2) ; sarraf-

lardan bazı tahsilâtı vardır (sf. 45, m, XII-XIV) ; borcuna mahsuben bazı ödemelerde bulunmuş (sf. 11, min zâlik'el-bâki, m. 7 ve 9) ; ortağı Arslan'ın kefilidir, kendisi 5. Ca. 890/20. V. 1485 tarihinde barçlarından dolayı yakalanıp, İstanbul emini Şemsü d-din Bey'e teslim edilmiştir (sf. 11, başlık haşiyeleri).

Arslan (İshak'ın oğludur) ; yahudidir, ortağıyla beraber zikredildiği yerlerde adı geçmiştir.

'Azrail (Elya veya Elyakim oğlu) ; Mustafa ve şâban ile mukataanın âmilidir (sf. 3 ve 42-45) ; bir kayıтта Bruto ve Arslan'ın ortağıdır (Bk. Bruto) ; « âmil-i dâri'd-darbi İstanbul » (sf. 42, m. 1, minhâ 3) ; Edirne darphanesi « be-emr-i hullide mülkühü » âmili (sf. 44, m. VII).

Şa'ban veya Şasyay (İshak oğlu) ; Asıl adı Şasyay (Şabatay ?) olmak lâzımdır; muhtemelen ihtida etmiştir ve Şa'ban adını almıştır, yahut dile ağır geldiğinden ihtida etmeden kendine bir müslüman adı verilmiştir. Nitekim ondan yahudi âmil diye bahsedilmiştir (sf. 42, m. I, minhâ 4). Ortaklarıyla beraber zikredildiği yerler için Bk. Azrail. Ayrıca âmil sıfatıyla (sf. 44, m. VII, minhâ 4) zikredilmiştir.

Mustafa nâm-ı diğerleriyle maruf Andronikos (Katakuzinos oğlu) : Sırbistanın en asıl ailesi Kantakuzinos¹⁹⁾ların Fâtih hizmetine giren fertlerinden biri olsa gerektir. Ailenin diğer fertleri de bir çok defa, müteaddit mukataaları tahvile almışlardır²⁰⁾. Bu da Şasyay gibi bir müslüman adını almıştır; ihtida edip etmediği kesin olarak söylenemez. Mukataayı iltizâma alan ortaklığın âzası olarak (sf. 42 - 45 başlıklarında; sf. 3, m. 1; ve sf. 42, m. I, minhâ 5; sf. 44, m. VII minhâ 5).

Darphane müstahdemleri : Angelo-kasrı kadısı Mevlânâ Musli-huddin'in teftişi dolayısıyla bunlardan bir çoğunu tanımak imkânı hâsil oldu.

19) F. Babinger; *Mahomed II. le conquérant ...*, Bk. İndekste *Cantacuzèn* maddesi.

20) Yani, kardeşi Yorgi Katakuzinos ile ve bazen Aleksî Katakuzinos ile H. 873-879 / 1468-1474 seneleri arasında Vilk vilâyeti mâdenlerini (Başbakanlık Arşivi M.M. 176, vrk. 2b-4b). Aleksî 883/1478 Novobrdó hâsılarını (aynı defter, vrk. 360 b) Yorgi 884/1479 da İstanbul ve Geliboli mâ'berlerini (aynı defter, vrk. 418 b) iltizâm etmişlerdi.

Istanbul darphanesi : Darphanelerde sikkenin tağşış edilmemesi için, mültezim ve sâhib-i ayârı kontrol etmekle vazifeli, pâdişah tarafından nasbedilen bir emin bulunur. Kayıtlarda bir çok ahvalde pâdişah tarafından nasbedildiği tasrih edilir. Çünkü mültezimler de bizzat başında bulunmadıkları mukataaya emin diye adamlarını bırakır veya doğrudan doğruya burasını bir mültezime verirlerdi. İşte İstanbul darphanesinde bu sıralarda pâdişah tarafından nasbedilen emin Hacı (sf. 42, m. I) veya Hâce (ani yerde minhâ 3; ve sf. 3, m. I) Bahşâyîştir. Alaşehirli'dir (sf. 43, m. IV). İstanbul darphanesinde bir evvelki tahvilde olduğu gibi, bir sonraki tahvilde de aynı hizmette bulunduğu söylenebilir²¹. Fakat bu tahvil sırasında, 8. N. 886 ile 21. N. 887 / 31.X.1481 - 30.X.1482 tarihleri arasında bu hizmete, Hacı Bedrüddin getirilmiştir (sf. 43, m. III). Hacı Bedrüddin, hacca gidip dönüşte Şam'da kaldı; borcuna mahsuben evi sattırıldı. Hâce Bahşâyîş'in her iki nevbetteki hizmetinde yersiz masrafları görülmüştür. Birinci defasında bu yüzden evi dahi satılmıştır (sf. 42, m. I, minhâ 3). Bergamalı Hâce Sinan zamanından beri²², ihtimal fasılah bir şekilde âmillere emin olan Benyamin adında bir yahudi, diğerlerini iğfal ettiği gibi Alaşehirli Bahşâyîş'i dahi rüşvetle susturmuş, sui istimalerine âlet etmiştir²³. Beyazıt II. zamanında darphaneleri teftiş eden zat bu yüzden onun servet sahibi olduğunu yazıyor²⁴. Benyamin bizim defterde hiç zikredilmiyor. Âmil vekili olarak, babasının adı okunmayan Elya isminde biri vardır (sf. 42, m. I, minhâ 6).

Istanbul darphanesinin sâhib-i âyarlarından Gr. M. - 4. L. 886/2. III. - 26.XI.1481 Sinan Çelebi bin İbrahim Çelebi (sf. 13, m. I); ve 22. N. ile Gt. Z. 887 / 4.XI.1482 - 8.II.1483 tarihleri arasında hizmet gören Haydar Çelebi'yi tanıyoruz (sf. 43, m. V).

Edirne darphanesi : Emîni Hacı Kemâl'dir. (sf. 43, m. VI ve 44, m. VII) Sâhib-i ayârı Hâce Mehmed'dir (sf. 44, m. VII), âmillerin eminleri Semoil, Yanko ve David, âmillerin Edirne'de âmili Sinan (aynı madde minhâ 5-7).

Gelibolu darphanesi : Emîni Muhyiddin (sf. 11, min zâlike'l-bâki 3 ve sf. 44, m. IX ile sf. 45, m. X, yalnız burada, künyesiyle

21) Bk. sf. 21, minhâ 4 a-b.

22) Bk. Anadolu ve Rumeli darphaneleri mukataası 2 No. 11 tahvili.

23) Bk. Zeyldeki tahkikat raporu, E. 9672, fıkra 7 ve E. 9225 fıkra 4 ve 6.

24) Bk. aynı yerde E. 9225, fıkra 9.

değil, öz adıyla anılıyor: Mehmed); sâhib-i ayârı Şeyh'tir. Asıl adı okunamıyor (sf. 13, m. 8 ve sf. 45, m. X-XI).

b) *Gr. M. 889 / 30.I.1484 tahvili (sf. 10)*.

Tahvilin bedeli 3.000.000 akçe olup, tahakkuk eden resimler 42.000 akçe tutuyordu. Hesap icmali önce bir buçuk senelik kıst talebi için tertip edilmiş sonra istenecek kıst miktarı iki yıllığa iblâğ edilmekle, ilk kayıtların üstü çizilerek iptal edilmiştir. Resimlerle beraber istenen iki senelik kıst 2.042.000 akçedir. Buna mukabil yapılan tahsilât 1.589.126 akçedir. Bu itibarla iki senelik kıst'tan mültezim zimmetinde 452.877 akçe kalıyordu.

Mültezim, Yanyevolu 'Abdi Fakıyh'tir. Bu mukataanın zeylinde bulunan teftiş raporlarındaki Novobrdolu Abdi Hoca'nın kendisi olmalıdır. Müfettiş onu, Yanyevo nâhiyesine bağlı değil, nâhiyenin bağlı bulunduğu, gümüş mâdenleriyle nâm salan Novobrdo kazasına nisbet etmiştir. Kaza-nâhiye arası 50 Km. kadar vardır. Beyazıt'ın emriyle, İstanbul darphanesine tasarruf eden emin, nâzır, gümüş arayıcı vesairenin gönderilen *kula* teslimi, mukataanın ihâlesinden iki buçuk sene sonra olmuştu²⁵. Bu itibarla bu raporlar, bu muhasebenin görülmesinden en az altı ay sonra tanzim edilmişlerdir. Teftişte 891 / 1486 yılı ortalarına doğru başlamış ve müfettiş Edirne ile İstanbul arasında mekik dokumuş olacaktır²⁶. Neticede, Edirne ve İstanbul darphaneleri mültezimi Abdi Hoca hapsedildi; darphanelerin mes'ul müstahdemleri yakalandı, dâvalarının Galata Kadısı veya kadı-asker Ali Çelebi huzurunda görülmesi tavsiye olunuyordu. Müfettiş, raporlarında Gelibolu darphanesini zikretmiyordu. Bu da normal bir olaydır. Çünkü, defterimiz bu darphanenin El. S. 890 / 12 - 27. II. 1485 da kapatıldığını (refolduğunu) yazıyor.

Darphanenin teftiş edilmesinin çok dağa evvelinden telkin edildiği anlaşılıyor. Fakat, âmilin İstanbul'daki emini rüşvetle bu teftişi

25) Abdi Hoca Edirne darphanesinin, Benyamin de İstanbul darphanesinin başında bulunuyorlardı. Her birisinin buldukları darphanelere ikişer buçuk yıl tasarruf ettikleri E. 9672 numaralı raporun 3 ve 16 ncı fıkralarında yazılıdır.

26) Müfettiş pâyitaht kelimesini baş şehir anlamına değil, pâdişâhın, dolayısıyla tahtının bulunduğu yer anlamına kullanıyor, onun için E. 9226 numaralı raporda (fıkra 13), İstanbul'dan pâyitahta yani Edirne'ye geliş sebebini izah ediyor.

önledi²⁷. İhtimal bu muhasebe o münasebetle tertip edilmiştir. Ödemeler (minhâ)) yekûnu ile müfredatı arasındaki nisbetsiz fark, bu işte bir hilenin varlığını ihsas ettiriyor. Ödemeler yekûnundan sonra kaydedilen 180.000 akçelik teslimat ta senetsiz (hüccetsiz) yazılmıştır (sf. 20, minhâ 4). Ancak bu muhasebede, raporlarda bütün mes'uliyetin yükletildiği Benyamin'in adına rastlanmıyor. Fakat pâ-dîşah tarafından emin olan Bahşayış 20 R. 890 / 8.III.1485 a kadar darphanede hizmet görüyordu. Muhasebede, 16 Ş. 890/28.VIII.1485 tarihinde emânet hizmetinde Tacüddin isminde biri görünüyor.

2) Novobri «Novobrd» - Üsküp - Serez Darphaneleri Mukataası

a) Gr. M. 886 / 2.III.1481 (sf. 15-16).

Rumelinin diğer darphaneleri mukataasıyla aynı tarihte iltizâma verilen bu mukataa *Afsalom bin Elya* ve *Haskye bin Semerye* ve *bâkî şürekâ* uhdesindedir. Bâkî şürekâ ibâresi mukataa kaydında çizilmiş ise de, taahhütlerini yerine getiremedikleri için önce Edirne sonra İstanbul zindanlarına nakledildiklerini gösteren hâşiye notlarında, Afsalom ve Haskye ile birlikte üç ortaklarının da bulunduğu anlaşılıyor. Bu üç ortak âmil: *David bin Yako*, *Şa'ban bin İshak* ve *Musa bin Ya'kup*'dur (sf. 16, m. 4). Zimmetlerinde 66.000 akçe vardı. Bundan ancak 8.835 akçesini ödeyebilen bu üç âmili, İstanbul Kadısı, İstanbul Emîni ve Hundi Bey tutuklu alakodular. Bir yerde, «âmil-i köhne» diye bahsedilen *Davud* ve *Musa* tasarruf ettikleri 24.000 akçe çeremayeyi iade etmişlerdir (sf. 15, m. 6f). Novobrd darphanesi hesap bakıyyesinin muhtelif kimselerin zimmetine paylaştırılmasında, âmil Şa'ban'ın payına 15.000 ve âmil Davud'un zimmetine 3.000 akçe düşmüştür (sf. 16, m. 10 ve 11).

Bu tahvil, Rumeli'nin ikinci grup darphaneler mukataasının ilk tahvili gibi saltanat intikal devresine isabet etmektedir. Mültezimlerinin durumu, bu yüzden sarahatle tayin olunmuyor.

Mukataanın iltizâm bedeli 23.400.000 akçedir. Resimler de 479.700 akçe tutuyordu. Buna mukabil, tahvil içindeki tediye ve mahsup kalemleri 18.482.262 akçeye varıyor. Bundan sonra 459.129 akçe daha tahsilât yapılmıştır (sf. 15, min zâlike'l-bâkî kaydı altındaki 14

27) E. 9672 (fıkra 11).

kalemin, yırtık olan sonuncusu hariç, toplamıdır). Sf. 16 da bir takım tahsilât ve mahsup kayıtları vardır. Kısmen 15 inci sahifedeki kayıtların mufassal şekli olmaları melhuzdur. Böyle olmadığını kabul etsek bile, bir ödeme mahiyeti olan, bu sahifenin ilk 9 kalemindeki meblâğlar 107.604 akçe tuttuğu için, durumda bir değişiklik olmayacaktır. 566.743 akçeye varan bu muahhar tediyeleri âmillerin 5.397.438 akçeyi bulan zimmetlerinden tenzil ettiğimizde, hazineye gene 4.830.695 akçe borçlu kaldıkları meydana çıkacaktır.

Darphane personeline gelince ; *Novobrdó* darphanesinin emini İsa'dır. (eliyle hazineye yatırılan meblâğlar, sf. 15 min zâlike'l-bâkî m. 3a ve 4 ; darphane hesap bakıyyesinden zimmeti sf. 16, m. 6). Sâhib-i âyârı Burak Çelebi (noksan-ı kefçeden zimmeti sf. 15, min zâlike'l-bâkî 3b, ve 6b ; Üsküp darphanesi emini ile aynı darphane hesap bakıyyesinden ödemeleri sf. 16, m. 8) ve sâhib-i ayârı köhnesi Hacı (sf. 16, m. 9) ; sonradan darphanede « sikkegen²³ » olarak çalışmış olmalıdır (sf. 16, m. 9 ; noksan kefçeden borcu için sf. 15, min zâlik... m. 6d).

Üsküp darphanesi; eminleri Tâcüddin (sf. 15, min zâlike... m. 2) ve Mahmud (sf. 16, m. 8). Sâhib-i ayârları Mehmed (sf. 15, min zâlike... m. 6c), Yusuf bin Bâli (aynı yerde 6a) ve Burak Çelebi'dir (sf. 16, m. 8).

Siroz darphanesi; sâhib-i ayârları, eskisi (köhnesi) Muslihiddin (sf. 16, m. 6b), yenisi Haydar'dır (aynı yerde 6a).

b) *Gr. M. 889/30.I.1484 tahvili (sf. 22).*

Hesap icmâli tahvil hitamından evvel tertip edilmiş ve başta bir buçuk yıllık kıst istenmiş iken sonradan iki yıllık kıstın tamamı istenmekle kayıtların bazıları terkin edilmiştir.

Tahvil bedeli on altı milyon akçedir. Fakat mukataanın mültezimleri bunu iki defa artırmak zorunda kalmışlardır. Birinci defasında, 13. L. 890/23.X.1485 te 100.000 ; ikincisinde, 16. S. 891/21.II. 1486 da 200.000 akçe artırmışlardır. Fakat, 5. Z. 890 / 13. XII. 1485

23) Sikkegen, esas itibariyle, sikkeleri kazan kimsedir. Memlekette, on altıncı yüz yılda tek sikkegen bulunuyordu ve İstanbul'da ikamet ederdi. Sikkeleri kazıp memleket darphanelerine gönderen bu kimsedir. Burada sikkegen, sikkezen (sikke basıcı, para darbedici) anlamına kullanılmış olmalıdır.

tarihli emirle tahsili istenen iki senelik kıst 10.733.333 olduğuna göre, iltizâm bedeli 16.200.000 akçe üzerinden hesap edilmiş demektir. Kıst'lar tahsil edilirken, ihale dolayısıyla tahakkuk eden resimler, hilâf-ı mütad istenmemiştir. Resimler 224.000 akçe tutuyordu. Devre içinde yapılan tahsilât (8.812.649 akçe) sonradan bu miktara daha (220.036 akçe) eklenmiştir.

Tahvil, Kratovalı *Yovan Konik* ve *Belasniçeli İstapan bir Fran-ko* uhdesindedir.

Darphane için ayrılan 300.000 akçe mütedavil sermayenin 42 bin 667 akçesi Gr. R. 885 / 10.VI.1480 de mültezimi bulunduğu Yanyevo mâdenleri mukataasından zimmetinde kalan ve bu tarihte İstanbul ve Edirne darphanelerini mukataaya alan Yanyevolu Abdi Fakıyh'ten havale olunmuştur. Bu şekilde Abdi Fakıyh'in vaktiyle Yanyevo mâdenlerini işlettiğini öğrenmiş bulunuyoruz.

D. — ANADOLU DARPANELERİ MUKATAASI (sf. 12)

Hatırlanacağı üzere, Rumeli ve Anadolu darphanelerinin 883 yılı tahvilinin Akçeci Emir'le ortağı Bergamalı Hâce Sinan uhdesinde olması lâzım geldiğini göstermeğe çalışmıştık. Rumeli darphanelerinin sonuna kadar bunlar tarafından işletildikleri bilinmemekle beraber, Anadolu darphaneleri 15. N. 884/19. XI. 1479 da *Şibli oğlu Mezîd* tarafından artırılıp devr alınmıştır. İltizâm bedelinin tutarı bilinmemekle beraber, Şibli oğlu Mezîd'in Anadolu'daki darphanelerin üç yıllık tahvilini 400.000 akçe artırdığını Bursa Kadı Sicillerindeki kayıtlardan öğrenebiliyoruz²⁹. Sicildeki tarihler, defterimizdeki tarihleri tutuyor.

Defterimizdeki mukataa kaydında, iltibasa mahal verecek bir tâbir vardır : «an kıst-ı dari'd-darb-ı Rumeli». Bunu vilâyet-i Rum diye kabul etmek doğru olur. Çünkü, bundan kasdedilen şey ikinci

29) Bunu, Şibli oğlu Mezîd ile Bursa darphanesini ihale ettiği âmillerinin hesaplaşmasını gösteren Bursa kadısının bir hüccetinden öğreniyoruz. Tahvil başından beri darphane Mahmud isminde birisi uhdesinde idi. On ay 7 gün tasarruf ettikten sonra, bu darphanenin üç yıllıkını 100.000 akçeye kabul eden Ahmed oğlu Mehmed ve ortakları Çiriş İlyas ile Deli İshak'a devretti. Bunlar da 22 B. - 15. Ş. 885 / 27. IX - 20. X. 1480 tarihleri arasında 23 gün işlettiler. Hüccet bu 23 günün hesabını veriyor. Bk. B.K.S. 3A/3, vrk. 399b.

kayıtta tasrih edildiği gibi *Amasya* darphanesidir. Bu darphane, bölge darphanelerini tutan Şibli oğlu Mezîd tarafından Tokat'lı (Tokadî) Ali'ye 74.841 akçeye, iltizâma verilmiştir. Tokatlı Ali'nin mahsup ve ödemeleri 43.534 akçeyi bulmuştur. Aradaki fark, 54 akçelik bir hesap hatasıyla, 31.365 akçe devlete karşı mesul durumda olan Şibli oğlu Mezîd'den isteniyor. Başlık kaydının hâşiyesinden bu zâtın, saltanat intikali esnasında çıkan «fetrât» ta yeniçeriler tarafından katledildiği anlaşılıyor. Amasya'nın sâhib-i ayârlığı'nı Abdi bin Yusuf yapıyordu. Şibli oğlu Mezîd ve Amasya'daki âmili Ali 885 yılı sonuna kadar, bir yıl üç ay, darphanelere tasarruf ettiler.

Anadolu kesimindeki darphaneler hakkında defterimizde bundan başka bilgi verilmemektedir. Bursa Kadı sicillerinden eksigimizi kısmen tamamlamak inmkânını bulabildik

1) Rumeli darphaneleri mukataaları, yerinde gördüğümüz gibi 886 yılı başında ihâleye çıkarılmıştı. Şibli oğlu Mezîd'in hesabı da 885 yılı sonu kesilmiştir. Mukataanın diğerleri gibi 886 yılı başında ihâleye çıkarılmış olması gerekir. Ancak, Anadolu darphanelerinin bu sırada ihâleleri olmuş ise, bunu kimlerin ve kaç akçeye aldıklarını bilmiyoruz. Fakat bu yılın ortalarına doğru 20. C. 886 / 16.VIII.1481 da bu mukataa « Anadolu ve Karaman darphaneleri » adı altında *Hâce Satı, Selvi oğlu İlyas, Mümin oğlu Hacı Halil ve Edirneli Hüsâm oğlu İsa*'ya ihâle edilmiştir. İltizâm bedeli belli olmamakla beraber, aynı tarihle ihâle olunan öbür darphanelerinki kadar yüksek olmalıdır. Zira 890 tarihinde umumî mukataa teftişinde bunlardan istenen borç bakıyyesi 5.787.601 akçedir³⁰.

30) « Sebeb-i tahrir-i huruf oldur ki :

« Atebe-i 'izzet penâhiden sene 889 zî'l-hiccesinin evâhirinde yazılmış fer mân-i vâcibü'l-itâ'a vârid olub mazmun-ı şerifinde sene 886 cumâda'l-âhurının yigirminci gününden *Anadolu ve Karaman vilâyetleri darphânelerin* dutan Hâce Satı ve Selvi oğlu İlyas ve Mümin oğlu Hacı Halil ve Edirneli Hüsâm oğlu İsa üzerlerinde mezkûr târihten üç yıla varınca teslimâtndan ve havâlâtdan gayri elli yedi kere yüz bin ve seksen yedi bin altı yüz bir akçe ve 889 cumâda'l-âhurının yigirmisinden altı aylık kıstdan iki yüz elli bin akçe vardır. Dârende-i misâl-i şerif kulum sipâhî oğlanı Haydar'ı gönderüp buyurdum ki, varduğı gibi zikrolan meblâğı bi-kusûr taleb edüb varan kuluma teslim edesiz deyu emrolmuş. Emr-i Şerif mücebince meblâğ-ı mezbûr taleb olundıkta 40.000 akçesini mezbûr kula teslim etdiler; Hızâne-i Âmiriye teslim etmek için. Ol dahî meclisinde alub kabzeyledi.» 23. R. 890 / 9. V. 1485. E.K.S. 4A/4, vrk. 329.

2) 20. C. 889 / 15. VII. 1484 te mukataayı gene aynı kimseler üç yıllığına 1.500.000 akçeye iltizâm ettiler³¹. Bu mukataaya dahil darphanelerden Kastamonu³², Konya³³ ve Bursa³⁴ ya dair kayıtlar bulmak mümkün oldu.

Bu tahvilin usulen 892 yılında bitmesi lâzım gelirken, 28. Za. 890 / 6. XII. 1485 da Bayram Bey uhdesinde görünüyor³⁵.

3) 20. C. 893 / 1. VI. 1488 de mukataayı 600.000 akçeye Mehmed bin İsmail iltizâma aldı. Sonraları bu meblâğı 30.000 akçe artıran Hacı Hamza mukataayı devraldı³⁶. Pîr Ahmed bin Hoşkadem de

31) Ek. not 30.

32) Ek. B.K.S. 4A/4, vrk. 291a da, Darphanesinde sikket darbhânesinde memur olan, Haydar Çelebi'nin azatlığı Abdullah bin Abdullah'ın Kastamonu'da vefât etmesi üzerine, terekasını alabilmek için kızı Hafsa'nın mirasçısı olduğunu isbat ettikten sonra nâmına tanzim edilen arapça 12 S. 890 / 28. II. 1485 tarihli hüccet.

33) «Sebeb-i tahrir-i hüccet-i şer'iyye oldur ki :

«Darphane 'âmili Hacı Halil bin Mümin, şeriat mahfilinde ikrar ve itiraf idüb eyitdi ki, mahrûse-i Konya darbhânesine emîn olan Sinanü'd-din ve sâhib-i 'âyâr olan 'Abdi Çelebi tarafından irsâl olunan Şirmerd bin Abdullah ve benüm kendü adamum Mustafa ellerinden 141.498 akçenin sekiz 'aded hücceti gelüb bana vâsıl oldı dedi... 9. S. 890/25.II.1485». B.K.S. 4A/4, vrk. 289a.

34) «Sebeb-i tahrir-i huruf oldur ki:

«Mahrûse-i Bursa'da olan darbhânesine bundan akdem verilen yüz bin akçe sermayeyi kabzetmeğe vârid olan 'ulûfecilerden Hızır ikrar ve itiraf idüb eyitdi ki: meblâğ-ı mezbûrî, mezkûr darbhâneye emîn olan ... Mevlâna Şemsü'd-din ve sâhib-i 'âyâr Ali Bâli ve 'âmil Hâce Satı ve Hacı Halil ellerinden bî-kusûr . . . alub kabzeyleddim, Hizâne-i 'âmireye ıysal etmek için dedi ...» 8. Ca. 889/2.VI.1484 tarihli hüccetler meyanında, B.K.S. 4A/4, vrk. 108b.

35) « ... Darbhâne emînlerinin hisâbını almağa gelen sipâhi oğlanlarından Mehmed bin Sinan Beg ikrar idüb eyitdi ki: Anadolu darbhânelerinin dutan Bayram Beg emini işbu hâmil-i hüccet Hüseyin bin Abdullah'ın kâtib elinden kapudan takdir olunan 'ulûfem için yevmi beş akçe hisâbı üzere sene doksan (890) ramazanının 23 ünden iki buçuk aya değin 375 akçe olur, meblâğ-ı mezbûrî bî-kusûr mezbûr Hüseyin elinden kabzetdim didi.» 28. Za. 890/6. XII. 1485. B.K.S. 4A/4, vrk. 448.

36) « ... Mahrûse-i Bursa'da olan darbhâneyi 839 yılının cümâde'l-âhırının yigirminci gününden üç yıla altı yüz bin akçeye Mehmed bin İsmail dutar idi, sonradan Hacı Hamza otuz bin akçe ziyâde idüb elinden aldı. Sekiz ay on gün mutasarrıf olmuş, hisâbı görüldü ; 55.493 akçe hâsıl olmuş ve bu meblâğdan hassa harca 23.000 akçe vermiş ve mevâcib-i sâhib-i 'âyâr 3.750 akçe ve mevâcib-i emîn Şemsü'd-din 2.500 akçe ve zimmet-i âmil 7.857 akçe, cem'an teslimât ve harc 37.107 akçe ve bâki kaldı 18.386. Bu meblâğ emr-i pâdişâhî ile darbhâneye sermaye konıldı. ... » 19 R. 894/22.III.1489. B.K.S. 7A/

bunu 20.000 akçe daha artırarak üzerine aldı ³⁷.

4) Gr. M. 915 / 21. IV. 1509 da mukataa Mustafa bin Ayyatı Bey uhdesinde 130.000 akçeye duruyordu ³⁸. Bundan sonraki tahviline Bursalı İbrahim bin Mehmed 200.000 akçeye talipti ³⁹. İhale Gr. M. 918 / 19. III. 1512 de olacaktı. Bundan bir ay yedi gün sonra Selim I. tahta geçti (7. S. 918 / 24. IV. 1512). Darphaneler bu münasebetle Gr. B. 918 / 12.IX.1512 tarihiyle, Tire ve Ayasluk dahil 7.000.000 akçeye aynı kimseye iltizâma verildi ⁴⁰.

7, vrk. 182a.

Hüccetin ifadesi, bu iltizâm bedelinin Bursa darphanesine ait olduğu in-tibamı veriyor. Fakat mevzuubahis olan bütün Anadolu darbhâneleri olduğunu not 37 den anlamak mümkündür. Bu bölgede bu sırada Bursa'dan başka faaliyette bulunan darphane olmayabilir.

37) « ... Pir Ahmed bin Hoşkadem ikrar eyledi ki, Anadolu darbhâne-lerin üç yıla 650.000 akçeye tutdım, Süleyman bin Mehmed'i şerik eyledim didi, bu dahi amı tasdik eyledi, kabûl etdi.» 9. Za. 894 / 4.X.1489, B.K.S. 7A/7, vrk. 327a.

38-39) « ... Anadolu dârbhânelerinin üç yıla 130.000 akçeye mukataaya dutan Mustafa bin Ayyatı Beg tahvili temâm olub sene 918 Muharremi guresinden mevkuf ve mahlûl olub ve tâlib bulub vîresiz deyu hükm-i şerif vârid oludktan sonra ber-müceb-i emr-i 'âlî nidâ etdirilüb tâlib taleb olundukda, mah-ruse-i Bursa'da merhûm Şehzâde mahallesinden İbrahim bin Mehmed tarih-i mezkûrden üç yıla iki yüz bin akçeye tâlib ve râğıb olub mahrûse-i mezkûrede Kepezciler mahallesinden Hayyât Ya'kub bin Abdullah ve Hoşkadem-i Mak-remevî mahallesinden dolabıcı Mehmed bin Mehmed nâm iki nefer evlu ve barklû kimesneler bu maslahat için vârid olan sipâhî oğlanı Muhyiddin mâ-rifeti ile mezbûr 'âmilin nefsine kefil olub sebt-i sicillât olundıktan sonra 'âte-be-i 'ûlyaya 'arzolundu.» Sahı 5. M. 918 / 23. III. 1512 tarihli hüccetler arasında E.K.S. 20A/23.

40) «Sebeb-i tahrir oldur ki :

« Dergâh-ı gerdûn meâsirden hükm-i vâcibü'l-ittâ'a vârid olub mazmun-ı şeref irtisâmında mahrûse-i Bursa'da olan darbhânedede *yeni akçe* kesilmek için emretdüm. İmdi, Tire ve Amasya darbhânelerini dahi evvelden müstakıl birer 'âmile satıluğelmışdür. Gerekdür kim, zikrolunan darbhâne-i, anda, Bursa'da nidâ etdirüb beraber tâliblere, emîn ma'rifetiyle satub, mala ve nefislerine ke-fillerün alub, sicillâta kaydedüb, yazub bildüresin deyu emrolınmış.

« İmtisâlen l'l-emri'l-âli zikrolunan darbhâneler nidâ etdirilüb, kimesne tâlib olmayub, ammâ mahrûse-i mezkûrede sene 918 Muharreminin guresin-den, üç yıla iki yüz bine bi'l-fi-'il dutan 'âmil el-Hâc İbrahim bin Mehmed, sene 918 Recebi guresinden üç yıla zikrolunan darbhânelerün cem'isine yetmiş kere yüz bine tâlib ve râğıb olduğu sebebden, mahrûse-i mezkûrede Uncı Ali bin Hacı Hamza nâm kimesne zikrolunan meblâğın beş binine ve hem nefsine kefil, ve Mehmed bin Ahmed nâm kimesne ki Tayyib Hâce mahallesindendür, meblâğ-ı

Anadolu ve Rumeli Darphaneleri mukataaları iltizam bedelleri.

T a h v i l	A N A D O L U		R U M E L I		R U M E L I	
	I. Bedeli	Bakiyye	I. Bedeli	Bakiyye	I. Bedeli	Bakiyye
886	—	5.787.601	18.369.000	3.828.265	23.879.700	4.830.695
889	1.500.000	—	3.000.000	452.877	16.424.000	1.700.348
893	1) 600.000	—	—	—	—	—
	2) 630.000	—	—	—	—	—
	3) 650.000	—	—	—	—	—
915	130.000	—	—	—	—	—
918	1) 200.000	—	—	—	—	—
	2) 7.000.000	—	—	—	—	—

Akçe darphaneleri hakkındaki bu kısmı bitirmeden, bâriz ve dikkati çeken bir hususa işaret edelim. Darphane mukataalarının iltizam bedelleri, saltanat devir ve intikali sıralarında normalin üstünde bir artış arz ediyor. Anadolu darphaneleri mukataası bu hususta iyi bir ölçüdür. Bu artışın sebebi, yeni hükümdarların, tahta gelişlerinde, kendi akçelerini tedavüle çıkarırlarken eskilerini ıskat etmeleridir. Bu münasebetle, tedavüldeki nakdin tamamen çekilmesi ve yeniden darbedilmesi gerekiyor. «Refonte» veya «conversion» denen bu hâdiseye «tecdid-i sikke» dendiğini yukarıda söylemiştik. Garpte bunun emsâli çoktur. «Sikke tecditleri», «eski akçe yasakları» aynı anda tatbik edildiği için bu hâdiseyi bu iki isimden biriyle tanımlamak mümkündür. Fakat yasak süreleri, tecdit sürelerini umumiyetle çok aşardı. Eski akçelerin tevadülden çekilmesi bir hayli sürerdi. Cülûs, hâdisesinden uzaklaştıkça iltizâm bedellerindeki düşmeler bu yüzdendir. Çünkü, eski akçeler darphaneler için başlıca ham madde vazifesini görmektedir. Ham maddesini, civarında bulunan gümüş mâdenlerinden temin eden darphaneler iltizâm bedellerinin kaydettikleri düşmeler ise diğerlerinde olduğu kadar keskin değildir. Rumeli'nin ikinci darphaneleri grubunun 886 ve 889 iltizâm bedelleriyle birinci grubun iltizâm bedelleri mukayese edilince durum açıkça görülür. İkinci grup darphaneler civarlarında bulunan mâden ocaklarının gümüşleriyle beslenirlerdi. Sikke tecditleri münasebetiyle, memleketteki bütün nakdî ihtiyatların darbı bahis mevzuu olacağı için, bundan memleketteki nakit stokunun miktarını takdir ve tahmin etmek için bazı hesaplar yapılabilir. Rumeli'nin birinci grup darphanelerinin 886 tahviline ait kayıtlarda bu hesabı kolaylaştıracak bir not vardır.

Âmillerin hesabından, bu tahvilde işledikleri 436 nevbet beylik (mîrî) gümüş için, 1.800.000 akçe indirilmiştir (sf. 13, madde 10). Bu tahvilin iltizâm bedeli 18 milyon akçe olduğuna göre, mültezimin yalnız devlete ait gümüşü işlemesi halinde, borcundan kurtulabilmesi için, 4.360 nevbet gümüş işlemesi lâzımdır. Bu miktar onun işliyeceği azamî miktar olarak kabul edilebilir. Asgarî haddini şu şekilde hesaplamak mümkündür :

Mültezimin, mevcut nizamlar içinde, piyasadan eski akçeleri sarraflar vasıtasile toplattırıp, yenilerini sürdürdüğünü ve mîrî için hiç

mezbûrın beş binine dahi kefildir... sebt-i defter olduktan sonra 'arz ve ilâm olundu...». Bu hüccet E.K.S. 20 A/23 te 21. E. 918 / 2. X. 1512 tarihli dâvalar arasındadır

gümüş işlemediğini farzedelim. Eski akçeler, eğer bu yıllarda, H. 885 te olduğu gibi, tartıyla yüz dirhemleri 285 akçeye toplanıyor⁴¹ ve bu yüz dirhemden 400 akçe kesiliyorsa⁴², bir nevbet gümüş mâdeni darbından elde edilecek «rih-i darphane» 13.273 akçe civarında olur⁴³. Bundan, mültezime kâr payı vesair masrafları için, nevbet başına tanınan 4.128 akçe⁴⁴ düşersek ve arta kalan 9.145 akçeyi her nevbet için hazineye verdiğini kabul edersek, 18 milyon akçe tutan iltizâm bedelini ödeyebilmesi için (18.000.000 : 9.145 =) 1968 nevbet gümüş işleyebilmesi icabeder.

Bu hesaplar, 24 milyon akçeye iltizâma verilen Rumeli'nin ikinci grup darphaneleri için yapılırsa, azamî 5.450 ve asgarî 2.460 nevbet bulunur. Anadolu'nun darphanelerinin kaç milyon akçeye verildiği maalesef bilinmemektedir. Fakat, bu üç mukataanın iltizâm bedellerinden tahsil olunmayan kısmın mikdarı bellidir. Rumeli'nin birinci ve ikinci grup darphane mukataalarının tahsil olunmayan iltizâm bedeli bakıyyelerinin iltizâm bedeline oranı, takriben beşte bir

41) Bursa darphanesinin mes'ullerinin hesaplarının görülüp, zimmetlerinde bulunacak meblâğların tahsil olunması emri üzerine « ... mezkûr işe bil-fi'il zamanıyla mübâşir olan Hâce Sinan-ı mu'takın, kâtib Hasan ve sâhib-i 'ayâr Hacı İlyas elinde 19.987 akçe ve 2390 dirhem gümüşü bulundu ki behâsi 6.811 akçedür, meblâğ-ı mezkûr ve gümüşü.» bu husus için gönderilen havale kulu Mustafaya verildiğini gösteren bu hüccete göre, gümüşün yüz dirhemi : $6.811 \times 100 : 2.390 = 284,9$ akçe olmak lâzımdır. Hüccet 13. Za. 885/14. I. 1481 tarihini taşımaktadır. B.K.S., 3A/3, vrk. 400a.

42) *Kanunnâme-i Sultânî*, vesika 14, ayrıca bk. zeyilde sf. 45 m. XI.

43) Darphane istilahında nevbet diye bir defada eritilen mâden miktarına denir. Rumeli darphanelerinde 13.065 dirhem gümüşe nevbet denirdi. Fakat bunun 880 dirhemi darb esnasında çıkan ve müteakıp nevbette eritilecek mâdeneklenen hurda olduğundan her defasında hesaba katılmaz. Geri kalan 12.185 dirhem mâdenin 65 dirhemi izâbe esnasında % 5 ten hesaplanan zayıyat (harku'n-nâr) a sayılır ve 120 dirhemi de işçiliğe mahsub edilirdi. Bu itibarla mültezim 12.185 dirhem gümüş satın alırdı ve darbedilmiş 12.000 dirhem mâden alırdı $12.185 \text{ dirhem} \times 285 \text{ akçeden} = 34.727 \text{ akçe eder.}$

100 dirhemden 400 yeni akçe kesildiğine göre, 12.000 dirhem mâden 48.000 akçe olur. Aradaki fark (48.000 — 34.727 =) 13.273 akçe bir nevbetin brüt hasıldır. Bk. *Kanunnâme-i Sultânî*, vesika 13; Pir Mehmedü'l-Edrenevî, *Kitab-ı 'İlm-i Arkam Taksimât*, Süleymaniye Ktp., Şehit Ali Paşa kitapları, No. 1973, vrk. 75-76.

44) 436 nevbet gümüş işlenmesi için mültezimin hesabından 1.800.000 akçe düşüldüğüne göre, bir nevbet mîrî gümüş işlenmesine 4.128 akçe masraf hakkı tanınmış olur.

ile altıda bir arasında değiştiği görülür. Eğer bu nisbet Anadolu darphaneleri mukataası için varit ise, bunların iltizâm bedeli Rume- li'nin ikinci grup darphaneleri mukataası iltizâm bedeline yakın ol- ması lâzımdır. Hesap kolaylığı için eşit te kabul olunabilir. Nevbet miktarını ton ve akçe cinsinden ifade etmek ve bir tablosunu ha- zırlamak istersek :

Bir nevbet gümüş 12.185 dirhem, ve bu zamanda dirhem 3,072 gr. olduğuna göre, bir nevbet gümüş 37,423 Kg. eder. Beher 100 dirhem gümüşten de 400 akçe darbedildiğine göre, şöyle bir tablo yapılabilir :

Darphaneler	A Z A M İ			A S G A R İ		
	Akçe	Nevbet	Ton	Akçe	Nevbet	Ton
Rumeli I	212.506.400	4.360	163,1	95.920.320	1.968	73,6
Rumeli II	265.633.000	5.450	395,5	119.900.400	2.460	92,0
Anadolu	265.633.000	5.450	395,5	119.900.400	2.460	92,0
<i>Yekn</i>	<i>743.772.400</i>	<i>15.260</i>	<i>854,1</i>	<i>335.721.120</i>	<i>6.888</i>	<i>267,6</i>

Mültezimlerin borçlarını tamamen demediklerine bakılırsa dar- bettikleri meblâğlar bu yekûnu bulmaması lâzımdır. Fakat, tedavül- deki nakdin de bu kadar az olmaması lâzımdır. Zira eski akçeler bu fiatla, mâden kıymetinin de dnunda bir fiat üzerinden toplanmış oluyor. Buna göre, mukavemetin fazla olması ve eski akçelerin ha- rice kaçması normaldir. Eski akçe ve gümüş ihracına karşı çok sıkı tedbirler alınmış olması da bunun delili sayılması lâzım gelir. Darp- hanelerin kapasitesi dolayısıyla da, eski akçeler harice kamasa bile hepsinin tedavülden  sene içinde ekilmış olması düşünülemez. Clsu takip eden senelerdeki tahvil bedellerinin bir müddet daha yüksek kalması, tedavülde henüz eski akçe bulunmasına atfedile- bilir.

H. 886 yılı tahvili için hesaplanan bu meblâğların zamisi bile çok büyük bir rakam değildir. Zira, ölümünden bir müddet evvel sayımı yapılan Fâtih'in hazinesinde gümüş, paralardan 240.650.000 akçe ve 1.639.830 akçe değerinde Muhammed Hânî vardı. Hazinedeki altın paraların değeri de 104.537.200 akçe idi ¹⁵⁾.

45) Topkapu Sarayı Arşivi, No. D. 9.813.

B. — ALTIN DARPANELERİ MUKATAASI

İlk osmanlı altını darbı, ilk akçenin darbı gibi münakaşalıdır. Bunu Orhan Bey'e kadar çıkararak vâkayinâmeler vardır⁴⁶. Ancak bunun doğruluğunu ortaya koyacak böyle bir altın henüz bulunamadı. Murad II. devrinde, Galata ve Karadeniz'in Trabzon Rum İmparatorluğuna tâbi sahillerinde, «*duchato turcho*» (Türk altını, türk dükası) adı altında tedavül eden sikkeyi, muhtemelen Cenevizler «*Pera*» da darbediyorlardı⁴⁷. Moldavya Prensi Büyük İstefan'ın, 3. VII. 1460 ta Suceava'da, Lembergli tâcirlerin tecdid ettiği beratlarında geçen «*Türkische Zlatyj*»⁴⁸ (Türk altunu) nun, yukarıda zikri geçen «*duchato Turcho*» nun aynısı olup olmadığını kestirmek kolay değildir.

Ceneviz seyyahı Jacopo de Promontorio Olim de Campis'in not ettiğine göre, 1475 te İstanbul'da bulunduğu zaman, Fâtih Venedik sikke kalıplarıyla altın darbettiriyordu. Altın darbeden darphaneleri yılda 3.000 altın gelir sağlıyordu⁴⁹. Defterimizde Venedik dükası darbeden osmanlı darphanelerinin en eski tahvili 876/1471 yılına kadar çıkıyor. Acaba Fâtih bundan da evvel darphanelerinde bu altını darbettiriyor muydu?

İstanbul fethedildikten sonra, şehrin fâtihi, durumu dost devlet reislerine ve Mekke şerifine «*Fetihnâme*» lerle bildirdi. Fetihnâmelere, zamanın âdeti gereğince hediyeler refakat ediyordu. Bunlar meyanında Mekke Şerifi'nin şahsına, «*ganimetten vezin ve âyârı tamam sâf altundan 2000 flori*», vesair kimselere dağıtılmak üzere ayrıca «*7.000 flori*» gönderildi⁵⁰. Altınları Hacı Mehmed az-Zeytûnî

46) Bunların bir listesini Süleyman Sûdi yapmıştır. Bk. *Usûl-i Meskûkât-ı Osmanîyye ve Ecnebiyye*. İst. 1211, sf. 22-23.

47) Giacomo Badoer, *Il Libro dei Conti*. neşr. U. Dorini ve T. Bertele. Il Nuovo Ramusio, C. III., sf. 103.

48) Fr. Babinger, *Reliquienschacher am Osmanenhof in XV Jarhundert zugleich ein Beitrag zur Geschichte der Osmanischen Goldprägung unter Mehmed II, der Eroberer*, München 1956, sf. 44.

49) «*La zeccha di ducati d'oro in stampa venetiana si vende per anno ducati III m. si ve ducati 3 000*»

Fr. Babinger, *Die Aufzeichnungen des Genuesen Iacopo de Promontorio de Campis über den Osmanenstaat um 1475*, München 1957, sf. 64.

50) Feridun Bey, *Münşeatü's-Selâtin*, C. I., İst. Matbaa-ı âmire, 1274/1857, sf. 240.

götürüyordu. Bu zâtın Mısır Hacı kafilesiyle, Hicaz'a gittiğini, bu sırada Mısır tahtına cülûs eden ve Fâtih'ten bu münasebetle tebrik mektubu ve hediyeler alan Sultan İnal (1453-1460) ın mektubundan öğreniyoruz. Sultan İnal, Hacı Mehmed'in hareketinden bahisle, «beraberinde, Mekke Şerifine ulaştırılmak üzere yeni sikke-i sultaniyye ile meskûk flori'ler vardır⁵¹⁾» diyordu. Şerif, teşekkür mektubunda da, işaret olunan kimselere dağıtılan altınlardan şu şekilde bahsetmektedir : «Sikke-i Muhammediye ile meskûk, bu ülu şehrin ganimet mâlinden 9.000 flori ...⁵²⁾» denmektedir. Gene Fâtih'in Şerife yazdığı fetihnâme: «Sikkeli *dirhem* ve *dinârın* yüzleri celil ve pâk adlarımızla süslendi⁵³⁾» deniyordu. İmdi, bu fetihnâmeden ve alınan cevaplarından Fâtih'in altın darbedtiği anlaşılıyor. Bu olay, hemen de fetih âkabinde olmalıdır. Yalnız altınların her üç mektupta *flori* ismiyle anıldığı gözden kaçmıyor. Mısır Sultanı İnal, bunların *Sikke-i Sultaniyye* ve Şerif dahi *Sikke-i Muhammediyye* ile meskûk olduklarını söylüyorlar. Acaba bundan arap harfleriyle darbedildiği mânası çıkarılabilir mi ? Yoksa flori diye anıldıklarına göre Venedik sikke kalıplarıyla darbedilenlerden midir ? Babasının saltanatı zamanında «Pera» da darbedilen «*duchato turcho*» ları bu sefer bizzat kendisi mi darba başladı ? Fethi tes'id için darbedilen madalyalar olmaz mı ? Bu sualleri ve benzerlerini cevaplandırmak bulunacak diğer vesikalara bağlıdır.

1) Hasene-i Efrenciyye Darphaneleri Mukataası

Hasene, mücerret olarak altın para demektir. Buna izâfe edilen ikinci isimler, bunun mahiyetini ortaya koyar. *Hasene-i Efrenciyye*, frenk altını demektir. Fakat, umumiyetle hassaten Venedik dükasına itlak olunur. *Hasene-i Esrefiyye*, Mısır altını demektir.

De Campis ve defterimizin kayıtlarıyla Fâtih'in Venedik dükası darbedtiği kesin olarak söylenebilir. Fakat, bugüne kadar bunların örnekleri teşhis edilip ortaya atılmadı. Her halde Venedik dükalarından ayırd edilmesi mümkündür. Aksi takdirde, Kanunnâme-i

51) İbid, sf. 242, İnal'ın bu mektubu Er. Za. 857/2.XII.1453 tarihini taşıyordu.

52) İbid, sf. 244.

«... تسعة الاف افلوريات الجديده بالسكة المحمديه من ائصال تلك البلده العظيمه»

53) İbid, sf. 240.

Sultânî'deki ilk hükmün: «... ve gerekdür ki filurûmi yarmıyalar, firavân yürüye, her kim filürumi yarub almayacak olursa, buyurdum ki ol yerün sancak beği ve kadısı gereği gibi hakkından gele.» kaydının anlamı olmazdı. Bu hüküm, Hasene-i Efrenciyye darphaneleri mukataasının ilk ve ikinci tahvilini iltizâma alan Akçeci Emir'e verilmişti. Binaenaleyh hükümdeki *filûri*, *hasene-i efrenciyye* den başka bir şey değildir. Sürümünde de bu kayıttan istintac edileceği gibi, bazı zorluklar belirmiş olacaktır. Yahut ta bunu balta-lamak istiyen yabancılar çıkmıştır.

Fâtih'in neden yabancı devlet parasını kendi darphanelerinde darbettirdiğine gelince: Eğer venedik dükaları darbı fi'len 876 veya bundan 7-8 sene evvelinden başlamış ve daha eski bir mazisi yoksa, olayı izah ve tefsir etmek kolaydır. Zira 867/1463 tenberi Osmanlılar Venedik'le harp halindedir. Fâtih düka darbettirmekle Venedik'e açtığı harbi iktisadî alanda yürütmüş ve çöküntüsünü hızlandırmaya veya istediği şartları kabul ettirip onu yola getirmeğe çalışmış olur. Nitekim, iki devlet arasında sulh takarrür edip 25.I.1479 da anlaşma imzalandıktan iki hafta sonra Fatih, hâlen bilinen, kendi adına arap harfleriyle darbedilen ilk altınını darbedecek darphaneleri iltizâma verdi.

1) *Gr. S. 876 / 20. VII. 1471 tahvili (sf. 24).*

Tahvil, Akçeci Emir uhdesindedir. İltizâm bedeli belli değildir. Akçeci Emir'in zimmetinde bu darphaneleri işletmekten 1537 akçe borç kalmıştır. Kayda göre, bu sıralarda altın yalnız İstanbul'da darbediliyordu.

Tahvil kaydında «'an kıst-ı dâri'd-darb-ı hasene-i *efrenciyye* ve *tutiyye*» denmektedir. Efrenciye'nin Venedik dükası olduğunu yukarıda anlattık. *Hasene-i Tutiyye*, yani papağanlı veya kuşlu altın ceneviz altını olmalıdır. Zira bu sıralarda ceneviz altınında kartal resmi vardır⁵⁴. Bu sıralarda Fâtih'in Cenevizler'le harp hâlinde olması muhtemeldir. Bir Ceneviz kolonisi olan Kefe'nin vergisini artırdığı⁵⁵ ve 1475 te de Kırım'daki bütün Ceneviz müstemlekelerini zaptettiği malûmdur.

54) G. I. Bratianu, *Etudes Byzantines d'Histoire Economique et Sociale*, Paris 1939, sf. 223.

55) H. İnalcık, «Memed II.», İslâm Ansiklopedisi

2) *Gr. S. 879 / 17.VI.1474 tahvili (sf. 24).*

Bu tahvil de Akçeci Emir uhdesindedir. Gene iltizâm bedelinden yalnız ödenmiyen 47.470 akçesi bilinmektedir. Darphanede Hasene-i Efrenciyye vesaire anlamına gelen ve *gayrihüm* darbedildiği anlaşıyor. Fakat bu sefer bunların neler oldukları açıklanmamıştır.

Tahvil 882 / 1477 de bitmesi lâzımdır. Bu yılın 15 mayısında tekrar iltizâma verilmiş olması lâzım gelen mukataanın bu tahvili hakkında defterde bilgi yoktur. Fevkalâde bir hal olmamış olsaydı bu tahvil 1480 yılına kadar devam edecekti. Fakat Venedikle sulh akdi üzerine artık *Millî (Osmanlı)* altınları darbına girişilmiş oluyor.

2) **Hasene-i Sultaniyye Darphaneleri Mukataası**

« Hasene-i Sultaniyye » Osmanlı altınlarının ilk adıdır. Bu ad onları her türlü yabancı karakterden ve sıfattan kurtarıyor. Selçukîlerin altınları da bu isimle anılıyorlardı⁵⁶.

1) *15. L. 883 / 9. I. 1479 tahvili (sf. 24).*

Mukataa, Ali bin Şeref uhdesindedir. İltizâm bedelinden zimmetinde 200 akçe kalmasaydı ilk Osmanlı altınlarının « Hasene-i Sultani-i Cedid » in darbına başlama tarihini bilemiyecektik. Bu tarih, bulunan Fâtih'in sikkelerinin taşıdıkları tarihle uygunluk arz etmektedir.

İlk Osmanlı altınlarını darbetmesi lâzım gelen Ali bin Şeref, mukataaya tam üç yıl değil, iki yıl 4 ay ve 23 gün yani 7. Ra. 886 / 6. V. 1481 tarihine kadar tasarruf etmiştir. Bilindiği gibi, Fâtih, 4. V. 1481 de vefat etmiştir. Şu halde, saltanat intikali sırasında bir müddet altın darphaneleri iltizâma verilmemiş olmalıdır. Hatırlanacağı gibi İstanbul-Edirne ve Gelibolu darphaneleri bu arada 75 gün muattal kalmışlardı. Altın darphanelerinin müteakip tahvili de ancak ertesi sene başlarında yapılacaktır.

56) Osman Turan, «*Selçuk Devri Vakfiyeleri*, I. Şemsüddin Altun-aba Vakfiyesi ve Hayatı», *Bellekten*, C. XI, sayı 42 (Nisan 1947), sf. 229 da Vakfın mütevellisine senede «Denânir-i Sultâniyye» den 400 adet sarfedileceği yazılıdır.

2) 15. Za. 886 / 5. I. 1482 tahvili (sf. 24).

Bu tahvil Mahmud bin Ahmed uhdesindedir. İltizâm bedeli olan 100.000 akçeden 78.699 akçesi ödenememiştir. Gerçi bilâhare bunlardan 28.669 akçe tahsil edildi, fakat gene mültezim zimmetinde külliyetli bir meblâğ kalmıştır. Bunu, bu altınların gördükleri rağbetin azlığıyla izah etmek mümkündür. Gerçekten bu darphaneler, altın darbından çok az bir şey getiriyordu. Altın 45 akçeden hesap edilirse, tahvilin kıymeti 2.222 altın eder. Halbuki *de Campis*, frengi flori darbından senede 3.000 düka gelir sağlandığını söylüyordu. Bu tahvilde Siroz'da altın darbedildiğini öğreniyoruz. Bu darphanede altın darbi tezgâhını, oranın sâhib-i âyârı Muslihuddin imâl etmiştir. Âmil bunun mal olduğu 17.685 akçeyi kabul etmeyip, zimmetinden indirtip sâhib-i ayârdan talebini sağlamıştır (sf. 24, m. III. min-hâ 7).

3 15. Za. 889 / 4. XII. 1484 tahvili (sf. 25).

Bu tahvil bidayette İstanbullu Ahmed bin Sadık uhdesinde idi. Bedeli gene 100.000 akçedir. Mûtâden sermaye âmile teslim edilmediğinden ve bu mültezim âdet hilâfına sermayeye tasarruf etmek istediğinden tahvil elinden alınıp, Ahmed bin Sadık isminde birine 3. S. 890 / 19. II. 1485 da verildi. Sonra mukataayı Hâce Mehmed bin Ahmed 10.000 akçe artırıp 3. Z. 890 / 11. XII. 1485 da üzerine aldı.

ZEYL

17.892 numaralı Mültezim Zimem Defterinde Darphane
Mukataalarına Ait Kayıtlar

ve

T.S.A. den, E. 9. 225, E. 9. 672 ve E. 6.086 numaralı
Tahkikat Raporları

A. — AKÇE DARPHANELERİ

I. ANADOLU VE RUMELİ DARPHANELERİ
MUKATAASI

sf. 10

Tetimme-i Havâlât-ı vilâyet-i İstanbul

- 1 — Der zimmet-i mezkûreyn, 'an bakıyye-i kıst-ı dâri'd-darb-ı Rumeli ve Anadolu 'an 15. Z. sene 878
a) Hisse-i Emir Akçeci	...	133.256
b) Hisse-i Hayrî'd-din Bâcdâr	...	246 [1]
- 2 — Der zimmet-i mezkûreyn, 'an bakıyye-i kıst-ı dâri'd-darb-ı Rumeli ve Anadolu 'an Gurre-i Ramazan sene semânîn ve semâne mie (880)
a) Hisse-i Emir Akçeci	...	998.091
« Kefil be-nefs-i mezkûr 5 nefer, mukata'a defterinde mastûrdır. »		
b) Hisse-i Hacı Sinân Bergama	...	479.138
« Havâle Hamza Bosna, 'ulûfeî tâbî-i Mehmed Beg, fi 8. Z. sene 889, fi şehreyn ve hamsete 'aşere (15) yevmen »		

[1] Resid be-hızâne-i 'âmire fi 11. S. sene 889, temâmen.

Havâle Murad bin Bâli Doğancı, 'ulüfeî tâbi'-i Hasan Beg, fî 17. R. senê tis'in ve semâne mie (890) »

« Kefil be-nefs-i mezkûr ber-müceb-i mektub-ı mevlânâ kadi-i İstanbul, tahriren fî 8. Muharrem sene sitte ve semânin ve semâne mie (886)

- 1) 'Ali bin Bunsuz [1] 'an mahalle-i Emin Beg
- 2) Hüseyin Çelebi bin Hâce Beg, 'an mahalle-i Mercân Ağa
- 3) Mustafa Çelebi bin Kabasakal Hayrüd-din, 'an mahalle-i Mercân Ağa ».

Minhâ ... .. [77.355]

- 1) Def'a fî 18. S. sene 889 ... .. 42.930
- 2) » » 23. S. » 889 ... .. 10.000
- 3) » » 25. S. » 889 ... .. 10.000
- 4) » » 12. Ca. » 889 ... .. 1.325
- 5) » » 28. Ca. » 890 ... .. 1.100

- 6) Be-cihet-i emlâk-i Hâce Sinanü'l-Mezkûr ki 'an İshak bin Mehmed hırıyde bud der Edirne der mahalle-i Karaca Paşa be-emr-i pâdişâh-ı 'âlem penâh be-cemi' ['il-hud]ûd ve'l-hukuk, be-Mustafa Beg ser bevâbîn-i [dergâh-ı] 'âlî temlik şud fî 4. Za. sene [tis]'în ve semâne mie (890)

Kıymet ber-müceb-i hüccet-i mevlânâ kadi-i Edirne 5.000

Mezkûr ... (yırtık) olduğı seb... (yırtık) olub mi... (yırtık) verildi.

- 7) In'âm be-İlyâs Beg emir-i ahûr fî 22. L. sene 890 ... .. 7.000

Mülk-i Sinânü'l-mezbûr der İstanbul der mahalle-i Mercân [Ağa].

[1] بوسوز

II. RUMELİ DARPHANE MUKATAALARI

1) İSTANBUL - EDİRNE - GELİBOLU

a) Gr. M. 886 / 2. III. 1481 Tahvili

sf. 11

Tetimme-i havâlât-i İstanbul

Der zimmet-i Bruto veled-i 'İsâya^[1] yahûdî ve Arslan veled-i Süleyman yahûdî 'an bakıyye-i kıst-ı dâri'd-darb-ı İstanbul ve Edirne ve Gelibolu 'an gurre-i Muharremi'l-harâm sene sitte ve semânin ve semâne mi'e (886), 'an kıst-ı selâse sinin, cüz teslimât.

«Havâle Seyfî 'an silâhdârân fî 13 Muharrem sene tis'in ve semâne mie (890).»

«Mezkûr Bruto, İstanbul emini Şemsü'd-din Beğ'e teslim olındı ber-müci-i hüccet-i kadi-i İstanbul 'an Seyfi el-mezbûr fî 5. Ca. 890»

«Havâle Mehmed Külâhdûz 'an cemâ'at-ı müteferrika fî cümâdâ'l-âhır sene tis'in ve semâne mie (890).»

«Kefil be-nefs-i mezkûreyn ber-müci-i mektub-i Mevlânâ Muslihu'd-din kadi-i İstanbul, tahriren fî 16. Rebi'ü'l-âhır sene 890 :

a) Be-nefs-i Bruto el-mezbûr Yaşû'a^[2] bin Dâvid, 'an mahalle-i Hâce Hâmza der İstanbul.

b) Be-nefs-i Arslanü'l-mezkûr, Bruto el-mezbûr.»

Fî'l-asl fî selâsi sinin	18.000.000
Resm-i berât ve hisâb ve gayruhâ	369.000
Sermâye	400.000
a) Be-cihet-i dari'd-darb-i İstanbul	100.000
b) » » Edirne	100.000
c) » » Gelibolu	100.000 (aynen)
«Darbhâne hâsılından alalar»	

Minhâ ber-müci-i defter-i Bedri'd-din Beg defterdâr ... 14.352.550

- 1) Et-teslimât be-hizâne-i 'âmire ... 1.453.421
- 2) » [be-] ümenâ ... 5.348.883
- 3) El-havâlât ... 6.446.607
- 4) El-in'âmât ma'a behâ-ı me'kûlât-ı yeni-çeriyân ... 499.500

[1] عيساه [2] يشوعا

5) Vazife-i Hâtûn-ı mu'azzame binti Zü'l- Kadir ma'a hadem-i hod	280.757
6) El-'ulûfât-ı müteferrikât ve ümenâ ve sâhib-i 'ayâr ve sâlyâne	336.053
7) Behâ-i akmîşe berây-ı hizâne	6.112
8) » Güherçile be-ma'rifet-i kadi-i Edirne	1.450
El-bâkî ber-müceb-i defter-i Bedrû'd-din Beg, defterdar	4.016.450

Min zâlike'l-bâkı ... .. [188.185?]

1) Def'a fî 19 M. sene 889 ... .. (yırtık)	
2) » » 17 Ra. sene 889 'an akçe-i ser- mâye	20.000
3) » » 22 Ra. sene 889 'an 'ulûfe-i Muhyi'd-din emin-i dâri'd-darb-ı Gelibolî ki ziyâde sitâde bud ...	450
4) » » 14 R. sene 889 'an akçe-i ser- mâye, 'an yed-i Mûsâ bin Elya yahûdi sarrâf-ı Filibe ve 'Ali bin Hamza 'ulûfeî tâbi'-i Meh- med Beg	30.000
5) » » 11 Ş. sene 889 'an akçe-i ser- mâye ki 'an Mûsâ bin Elya ya- hûdi sitâde şud 'an yed-i Mah- mud mu'temed 'ulûfeî tâbi'-i Mehmed Beg ber-müceb-i mek- tûb-ı nâib-i mevlânâ kadi-i Filibe	20.000
6) » » 16 Za. sene 889	82.000
7) » » 25 Za. sene 889 'an yed-i Bruto el-mezbûr 'an hisse-i hod	8.000
8) » » 3 Z. sene 889 'an akçe-i sermâye ki 'an İbrahim yahûdî sitâde şud 'an yed-i hod ve Mahmud 'ulûfeî tâbi'-i Mehmed Beg ...	18.000
9) » » 8 Z. sene 889 'an hisse-i Bruto el-mezbûr 'an yed-i hod ve Mah- mud bin Mehmed 'ulûfeî tâbi'-i Mehmed Beg	9.355
10) » » ... (yırtık) [Ar]slan ... (yırtık)	380

- 1) Mevâcib-i Sinân Çelebi bin İbrahim Çelebi sâhib-i 'ayâr-i dâri'd-darb-ı İstanbul ber-müceb-i berât-ı hümâyûn ve be-ikrâr-ı hod 4.990
  - a) 'An Gr. M. sene 886 ilâ 5. R. sene 886 fi yevm 15 × fi 3 eşhür ve 4 yevm 1.410
  - b) 'An hâmis-i R. sene 886 ilâ 4. L. sene 886 fi yevm 20 × fi 5 eşhür ve 29 yevm 3.580
- 2) Teslim be-Şemsü'd-din emin-i İstanbul ve Sinân kâtib, be-cihet-i harc-ı hâssa der İstanbul ber-müceb-i mektûb-ı hod ve huccet-i mevlânâ kadi-i İstanbul 'an yed-i Seyfi 'an silâhdârân fi 5, Ca. sene tis'in ve semâne mie (890) 19.000
- 3) Der zimmet-i sarrâfân ... .. 120.490[*]
«Kul gönderüldi ki getüreler.»
- 4) Der zimmet-i sâhib-i 'ayâr-ı İstanbul ve Edirne ... 21.765
«Mezkûrların üzerlerinde alımdur.»
- 5) Teslim be-bevvâbân ve çavuşân be-cihet-i resim ... 108.000
«Resim beglige temâm tutulub hisâb olunmuşdur sonra Pâdişâh anlara vericek almışlar.»
- 6) Mevâcibi emin-i Pâdişâh ve 'ulûfe-i veled-i Tüdor Mejak ve 'ulûfe-i sikke-gen 56.944
«Deftere yazılsa gerekdür.»
- 7) Tetimme-i mevâcib-i rüesâ ve 'azebân-ı Gelibolu vâcib-i Şevvâl ve Zi'l-ka'deteyn sene semâne ve semânin ve semâne mie (888), fi 13. M. sene 889 ... 11.774
«Havâle olmuş akçedür hucceti gelse gerekdür.»
- 8) Be-cihet-i harc-ı dâri'd-darb der Gelibolu ve esbâb-ı ve âlât-ı üstâdân-ı dâri'd-darb-ı mezkûre be-ma'rifet-i Şeyh sâhib-i 'ayâr ber-müceb-i huccet-i kadi-i Edirne 2.979
«Harc olunmuş akçedür.»

[*] Bu madde sf. 14 madde I, II ve III ün toplamına eşittir.

9) Teslim be-hızâne-i 'âmire 80.751

a) Def'a fi 6. Ra. sene 886 'an ziyâde-i muhasebe-i İshak 2.541

b) Def'a fi 7. Ra. sene 886 ki 'an yed-i sersekbânân teslim şude est 'an Muhammed Hânî

7.821 'aded × fi 10 ... .. 78.210

«Eyyâm-ı feterâtda^[1] sekbân başı ve vezzân bir nice yeniçerileriyle varub darbhânededen götürüb hızâne-i 'âmireye teslim eylediler, beglik gümüşden tasavvur olunub beglik gümüşden akçe kesdüren eminler tahvilinden yazılmış sonra eminler muhasebelerin gösterdiler bizüm degıldür deyu muhasebelerine yazdırmadılar.»

10) 436 nevbet beglik gümüş işlemişlerdür... .. 1.800.000
«'Âmillerun kıstından aşağı varılsun deyu emrolındı fi 13. Ca. sene 889^[2]»

11) Ve yetmiş beş gün dahi Sultan Mehmed müteveffâ oldukdan sonra battal kalub feterât^[3] olub darbhâne hiç işlemedi ve ber-müceb-i kiste'l-yevm tahminen^[4] 1.200.000
«Hâcet olursa ruznâmçede görüle, anda mufassal kayıd olunmuşdur.»

* * *

[1] فترآده

[2] ... (yırtık) zikrolunan 436 nevbet beglik gümüş ... (yırtık) ecilden 1.800.000 akçe aşağı varılsun.

[3] فترات

[4] Furû edeler be-cihet-i eyyâm-i feterât be-takrir-i Mevlânâ 'İsâ Fakıyh ve Muhyi'd-din Çelebi defterdârân-ı hızâne-i 'âmire, tahriren fi 14. Z. sene 889 Fî şehri 500.000

Mezkûr 500.000 akçe ruznâmçeye yazılmadı ammâ 'âmilin eline hükm-i hümayûn verildi ki taleb olunmaya, şol şartla aşağı varıldı ki üzerlerinde olan borçlarından bir akçe ve bir habbe komiyalar deyu.

sf. 3

1) Der zimmet-i 'Azrâil bin Elya ve Şasyay[¹] bin İshak ve Andronikos bin Katakuzino[s] nâm-ı diğەر Mustafa, 'an bakıyye-i mahsul-ı 124 nevbet ki be-ma'rifet-i Hâce Bahşâyış emin-i dâri'd-darb-i İstanbul der nefsi-i İstanbul hâsıl şude bud, cüz teslim.	170.260
2) Def'a, akçe ki 'an Bruto ve bâkı şürekâ sitâde bu-dend ber-mücebi hucet-i mevlânâ kadi-i İstanbul	168.000
Y e k û n	<u>338.260</u>

* * *

sf. 14

Tetimme-i havâlât-ı vilâyet-i İstanbul

Der zimmet-i Sarrâfân-ı mezkûrîn 'an akçe-i sermâye 'an tahvil-i Bruto ve Arslan 'âmilân-ı dâri'd-darb-ı İstanbul ve Edirne ve Gelibolı 'an gurre-i Muharrem sene sitte ve semânîn ve semâne mie (886)

«Havâle Mahmud 'ulûfeî tâbi'-i Hasan Beg fi 16. R. sene 889.»

I. — Der zimmet-i Avrahâm sarrâf be-takrir-i hod .. 32.000[²]
«Der filibe.»

«Havâle Hamza bin Papas (?) 'ulûfeî tâbi'-i Hasan Beg fi 13. Z. sene 889.»

1) Der zimmet-i Elya der Niğbolı	7.000
2) » » Musa Silistre der Silistre	9.200
3) » » Mustafa Şumnı der Şumnı	6.400
4) » » İsmâ'il Silistre der Çirnova	6.000
5) » » Avraham bin İshak el-mezbûr	3.400

[1] شایای

[2] Çizilen 28.600 rakamı yerine bu rakam yazılmıştır

Minhâ ... .. [18.000]

- 1) Def'a fî 3. Z. sene 889 'an İbrahim-i mezkûr sitâde şud 'an yed-i hod ve Mahmud Köprülü 'ulûfeî tâbi'-i Mehmed Beg 18.000

II. — Der zimmet-i Mûsâ bin Elya yahudi sarrâf be-takrir-i hod (20.000+50.000) ... .. [70.000]
«Der Sofya.»

«Havâle Hamza Bosna 'ulûfeî tâbi'-i Hasan Beg fî 15. S. sene tis'in ve semâne mie (890), fî şeh-reyn.»

- 1) Der zimmet-i Sinân Yaralu Vidinî der Vidin 30.000
2) » » Sinân yahûdi der Tırnova 19.000
3) » » Musa bin Elya el-mezbûr 1.000
4) » » Musa yahûdi der Belâsiçe el-müşteher be-Yâsım ... .. 20.000[1]

Minhâ resîd ki der bâlâ mezkûrest ... .. [77.600]

- 1) Def'a fî 17. Ra. sene 889, 'an akçe-i sermâye 'an Yusuf sarrâf yahûdî 'an yed-i 'Ali bin Hamza 'ulûfeî tâbi'-i Mehmed Beg 20.000
2) Def'a fî 14. R. sene 889, 'an yed-i Mûsâ bin Elya yahûdi sarrâf-ı Filibe ve 'Ali bin Hamza 'ulûfeî tâbi'-i Mehmed Beg 30.000
3) Def'a fî 11. Ş. sene 889, 'an yed-i Mahmud 'ulûfeî tâbi'-i Hasan Beg 'an yedi-Mûsâ bin Elya yahûdi sitâde şud 'an yed-i Mahmud mu'temed 'ulûfeî tâbi'-i Mehmed Beg 20.000

[1] Resîd fî 11. Ş. sene 889.

- 4) Def'a fî 3. Z. sene 889 . . . . . 18.000[²]
 5) Def'a fî 22. Ca. sene tis'in ve semâne
 mie (890), 'an mûsâ bin Elya yahûdi 7.600

III. — Der zimmet-i Yusuf bin Yusuf[³] sarrâf 18.290

«Havâle Mahmud Habbâz, 'ulûfeî tâbi'-i Mehmed
 Beg fî 8. Z. sene 889, fî şehr ve 15 yevmen.»

- 1) Der zimmet-i Şa'ban Gümülcine der
 Gümülcine 10.000
 «Der Filibe.»
 «Mahbûs şud der mahbes-i Edirne 'an
 yed-i Mahmud Köprülü el-mezbûr ber-
 müceb-i mektub-i(?) İbrahim Çelebi
 za'im-i Edirne tahriren fî 22. N. sene
 tis'in [ve semâne mie] (890).
 2) Der zimmet-i Paşacı ve Çelebi 'an Ye-
 nice-i Karasu 5.000
 3) Der zimmet-i Avraham bin İshak sarrâf 3.500

IV. — Der zimmet-i Mûsâ bin Elya yahûdi sarrâf 'an
 akçe-i sermâye 50.000

«Havâle Mahmud Köprülü 'ulûfeî tâbi'-i Mehmed
 Beg, fî 18. B. sene tis'in ve semâne mie (890),
 fî selâsi eşhür.», «Şol şartla ki bu def'a elbetde
 zikrolan akçe-i bi-kûsûr tahsil edüb getüre deyu.»
 «Mezkûr Mûsâ, İstanbul zindânında habsolındı
 ber-müceb-i defter-i mevlânâ kadi-i Edirne, be-
 ma'rifet-i Mahmud Ağa za'im-i İstanbul, fî 4. Z.
 sene tis'in ve semâne mie (890).»

Minhâ

- 1) Def'a ... (yırtık) Ca. sene 890 ... (yır-
 tık) 'an Mûsâ bin ... (yırtık) sitâde şud
 der ... (yırtık) . . . . .

* * *

[2] Bu madde üzerine «terkin der bâlâ» yazılarak iptâl edilmiştir. Av-
 raham'a aid *zimmet* kaydının *minhâ* başlığı altında yazılan maddeye bak.

[3] يوسف بن يوسف

sf. 42

Der zimmet-i mezkûrîn 'an mahsûl-i dâri'd-darb-ı İstanbul ve Edirne ve Gelibolu ki be-teftiş-i Mevlânâ Muslihü'd-din Dividdâr kadi-i Angelo-kasrı, der zimmet-i hodşân zâhir şudend der tahvil-i Mustafa ve Şa'ban ve 'Azrâil 'âmilân-ı dâir'd-darb-ı mezkûrân 'an gurre-i Muharrem sene sitte ve semânîn ve semâne mie (886).

I. — Der zimmet-i Hacı Bahşâyîş emin-i dâri'd-darb-ı İstanbul 'an mahsûl-ı dâri'd-darb-ı İstanbul der tahvil-i 'Azrâil ve Bruto ve Arslân yahudiyân 'âmilân-ı dâri'd-darb-ı mezkûrîn gayr-i ez mübâdelât ^[1] ve bel'ıyyât ve harc-ı 'abes 'an gurre-i Muharrem sene sitte ve semânîn ve semâne mie (886) ilâ 7. N. sene-i mezbûre	330.850
Def'a ashâblarına redolınan nukreden gayrı; nukre 5.152 dirhem... ..	3.092
<i>Y e k û n</i>	<u>333.942</u>

«Havâle Seyfî 'an silâhdârân fî 13. M. sene 890, fî 3 şehr.»

«Havâle Mehmed külâhdûz 'an cemâ'at-ı müteferrika fî (?) C. sene 890.»

Minhâ:

Hisse şudend 'an akçe-i mezkûr be-takrir-i Muh-yi'd-din Çelebi defterdâr-ı huzâne-i 'âmire el-vâkı' fî şehr-i Zi'l-hicce sene tis'a ve semânîn ve semâne mie (889). ... .. 257.059^[2]

- 1) Hisse-i Hâce Bahşâyîş emin-i huldide mülkühü der İstanbul 36.723
- 2) Hisse-i Yusuf Çelebi bin İbrahim vezzân-ı sâhib-i 'ayâr-ı dâri'd-darb-ı İstanbul 36.723

[1] مبادلات

[2] «Şimdiki hâlde şöyle emrolındı ki zikrolan 257.059 akçe ... (yırtık).»

3) Hisse-i 'Azrâil bin Elyâkim 'âmil-i dâri'd-darb-ı İstanbul	36.723
4) Hisse-i Şa'ban bin İshak yahûdi 'âmil	36.723
5) Hisse-i Mustafa bin Katakuzinos 'âmil	36.723
6) Hisse-i Elya bin الله emin-i 'âmilân-ı mezkûrîn	36.723
7) Hisse-i ... (yırtık) emin-i âmil-i ... (yırtık)	[36.723]
<i>El-bâkî</i>	76.883

Minhâ ... .. [14.092]

- 1) Def'a fî 13. Z. sene 888... .. 5.648
- 2) Def'a fî 9. S. sene 889... .. 5.440
- 3) İn'âm be-Hamza Cerrâh 'an behâ-i hâne-i Hâce Bahşâyîşü'l-mezbûr, fî 9. minhu 3.000

II. — [Der zimmet]t-i ... (yırtık) sâhib-i 'ayâr-ı dâri'd-darb-ı İstanbul 'an gurre-i Muharrem sene sitte ... [886] (yırtık), ilâ 'âşir-i Şevvâl sene-i mezkûre[3] ... .. (yırtık)

Nukre 3.750 dirhemen

Minhâ

- 1) Def'a fî 4. S. sene 887 ... .. 11.526
- 2) » » 19. M. » 889 ... .. 1.228

* * *

[3] Aynı süre içinde (Gr. M. 886 - 4. L. 886) sâhib-i 'ayâr Sinan Çelebi bin İbrahim Çelebi'dir, Bk. sf. 13 madde 1.

sf. 43

«Tetimme-i mahsul-i dâri'd-darb-ı İstanbul ve Edirne ve Gelibolu ki be-teftiş-i Mevlânâ Muslihü'd-din Dividdâr zâhir şud, 'an Gr. M. sene 886.»

III. — Der zimmet-i Hacı Bedrû'd-din emini dâri'd-darb-ı İstanbul be-cây-ı Hâce Bahşâyîş 'an harc-ı 'abes 'an 8. N. sene sitte ve semânîn ve semâne mie (886) ilâ 21. N. sene 887

Nakdiyye... .. 44.236

Nukre 802 dirhemen, hâsıl... .. 482

Y e k û n 44.718

«Havâle Hamza Bosna, 'ulûfeî tâbi'-i Mehmed Beg fi 8. Z. sene 889, fi şehreyn.»

«İstanbul emini Ahmed Çelebi mektub gönderüb bildirmiş ki mezbûr Bedrû'd-din Mekke'den gelürken Şam'da kalmış İstanbul'da bir evi bulundı, kadi ve subâşî ma'rifetiyle bey'-i men yezîd olub on bin akçeye çıkdı emrolursa satıla deyu, Hüküm gönderüldi, satan akçesin kapuma gönderere deyu fi 11. L. sene 889.»

IV. — Der zimmet-i Bahşâyîş Alaşehirî emin-i dâri'd-darb-ı İstanbul be-cây-ı Hacı Bedrû'd-din 'an harc-ı 'abes gayr-ı ez-behâ-i engişt der anbar

Nakdiyye... .. 18.623

'An behâ-i kümür 1.000 küfün fi 10 ... 10.000

Y e k û n 28.623

«Havâle Hamza Bosna 'ulûfeî tâbi'-i Mehmed Beg fi 8. Z. sene tis'a ve semânîn ve semâne mie (889), fi şehreyn.»

«Zikrolan akçe çuka emini Burhan'a teslim olmuş, ber-müceb-i mektub-ı Mevlânâ Sirâc nâib-i kadi-i İstanbul, tahriren fi 25. S. sene 890.»

- V. — Der zimmet-i Haydar Çelebi sâhib-i 'ayâr-ı dâri'd-darb-ı İstanbul 'an 22. N. sene 887 ilâ Gt. Z. sene-i mezkûre.
- Nukre 5.740 dirhemen, hâsıl 3.447
- «Taleb olıcak mezkûr akçedür.»
«Havâle Hamza 'ulûfeî el-mezbûr.»
- «İstanbul emini Ahmed Çelebi'ye teslim olunmuş elinde hücceti vardur, ber-müceb-i mektub-i Mevlânâ Sirâc nâib-i kadi-i İstanbul fî 25. S. sene 890.»
- VI. — Der zimmet-i Hacı Kemâl emin-i dâri'd-darb-ı Edirne 'an harc-ı 'abes ve gayruhâ der tahvil-i [Bruto] ve Arslân 'âmilân-ı dâri'd-darb-ı Edirne 77.719
- «Havâle Hamza Bosna 'ulûfe-i tâbi'i Mehmed Beg. fî 8. Z. sene 889, fî şehreyn.»

* * *

sf. 44

«Tetimme-i mahsûl-ı dâri'd-darb-ı İstanbul ve Edirne ve Geliboh ki be-teftiş-i Mevlânâ Muslihüd'd-din Dividdâr kadi-i Angelo-kasrı zâhir şudend 'an gurre-i Muharrem sene 886.»

- VII.— Der zimmet-i Hacı Kemâl emin-i dâri'd-darb-ı Edirne el-mezbûr ve Hâce Mehmed sâhib-i 'ayâr-ı dâri'd-darb-ı Edirne ber-vech-i iştirâk 'ani'z-zâyi'ât der tahvil-i 'Azrâil 'âmil-i dâri'd-darb-ı mezkûr be-emr-i hullide mülkühu 67.137
- «Havâle Seyfî 'an silâhdârân fî 13. M. sene 890, fî selâsi eşhür.»

Minhâ: hisse şudend 'an akçe-i mezkûr be-takrir-i Muhyi'd-din Çelebi defterdâr-ı huzâne-i 'âmiri el-vâkı' fî şehr-i Zi'l-hicce sene tis'a ve semânîn ve semâne mie (889) 56.000

1)	Hisse-i Hacı Kemâl emini'l mez-	
	bûr	7.000
2)	» Hacı Mehmed sâhib-i	
	'ayâr-ı Edirne	7.000
3)	» 'Azrâil yahûdi 'âmil ...	7.000
4)	» Şa'bân 'âmil... ..	7.000
5)	» Mustafa 'âmil	7.000
6)	» Sinân 'âmil-i mezkûrân	7.000
7)	» Semoil bin Yanko emini-	
	'âmilân-ı mezkûrân	7.000
8)	» Dâvid yahudi emini-	
	'âmilân-ı mezkûrân... ..	7.000

Zikrolan sekiz nefer kimesnelerden nesne taleb olunmaya deyu emrolndı be-takrir-i Mevlânâ 'İsâ ve Muhyi'd-din Çelebi defterdârân-ı hazine-i 'âmire fî 6. S. sene 891.

Zikrolan elli altı bin akçenin sâbıka Darrâbhâne-ler mahsûlın teftiş eden Dividdâr Mevlânâ Muslihu'd-din defteri mücebince 28.000 akçesi Kemâl üzerinde ve 28.000 akçesi sâhib-i 'ayâr Hâce Mehmed üzerinde kayıd olınmışdı. Şimdiki hâlde emrolndı ki mezbûr akçe giru mezbûr Hacı Kemâl'dan ve Hâce Mehmed'den taleb olma, zikrolunan sekiz nefer kimesnelerden nesne taleb olunmaya deyu be-takrir-i Mevlânâ 'İsâ ve Muhyi'd-din Çelebi defterdârân-ı hıvâne-i 'âmire, tahriren fî 6. Saferi'l-muzâffer sene ihdâ ve tis'in ve semâne mie (891).»

Şimdi şöyle emrolndı ki zikrolan 56.000 akçe mezkûr tafsîl üzere bi-kusûr tahsîl olma deyu.

El-bâkı 11.137

VIII. — [Der zimmet-i] ... (yırtık) ber-müceb-i defter-i hod ... ..

IX. — Der zimmet-i Mehmed emini-dârî'd-darb-ı Gelibolı, 'an harc-ı 'abes ber-müceb-i defter-i hod, 'an mahsûl-ı dârî'd-darb-ı Gelibolı fî 26 M. sene 886 ilâ Gt. S. sene 888 ... ..

sf. 45

Tetimme-i maħsl-i dâri'd-darb-ı İstanbul ve Edirne ve Gelibolu ki be-teftiş-i Mevlânâ Muslih'ud-din Dividdâr el-mezbûr zâhir şudend 'an gurre-i Muharrem sene 886.

- X. — Der zimmet-i Mehmed emin-i dâri'd-darb-ı Gelibolu ve şeyh *خونجه* (?) sâhib-i 'ayâr-ı dâri'd-darb-ı Gelibolu el-mezbûr ber-vech-i iştirâk be-emr-i huldide mlkhu 6.000
- «Havâle Hamza Bosna 'ulfeı tâbi'-i Mehmed Beg f 8. Z. sene 889. f şehreyn.»
- XI. — Der zimmet-i şeyh el-mezbûr, sahib-i 'ayâr-ı dâri'd-darb Gelibolu, 'an 26. M. sene 887 il Gt. S. sene 888
- «Havâle Hamza Bosna el-mezbûr.»
- Nukre 12.628 dirhemen
- «'Ayni ile nukre taleb olma zir behsı ed olunmuşdır veyahud her dirhemine dörder akçe taleb olma, yüz seksen beş dirhem harku'n-nar ve sttdiyye ihrc olindukdan sonra.»
- XII. — Der zimmet-i Msa yahudi sarrâf 'an sarrfiyye ber-vech-i munsafe ... 6.127
- «Havâle Hamza Bosna 'ulfeı tâbi'-i Mehmed Beg f 8. Z. sene 889, f şehreyn.»
- XIII. — Der zimmet-i Avrhm yahûdi sarrâf 'an sarrfiyye ber-vech-i munsafe... 8.013
- «Havâle Hamza Bosna el-mezbûr.»
- XIV. — Der zimmet-i [x] sarrâf-ı Gelibolu el-yahd 'an sarrfiyye ... 3.976
- «Havâle Hamza Bosna 'ulfeı el-mezbûr.»
- «Zikrolunan sarrflar meblağ-ı mezkûr-i 'mil Bruto'ya teslim etmişler. Mezbûr Bruto ellerine hüccet-i şer'iyye vermiş ber-mcib-i mektub-i Mevlânâ Sirâc nâib-i kadi-i İstanbul fî 25. S. sene tis'in ve semâne mie (890)

b) Gr. M. 889 / 30. I. 1484 Tahvili

Sf. 21

Tetimme-i havâlat-ı İstanbul el-mezbûr

Der zimmet-i 'Abdi Fakıyh Yanevo 'an kıst-ı dâri'd-darb-ı İstanbul ve Edirne ve Gelibolu 'an gurre-i Muharrem sene tis'a ve semânin ve semâne mie (889) ilâ 23. Ra. sene 889.

'An kıst-ı sene-i ûlâ ma'a rüsûm, fî sâlisi zi'l-ka'de sene 889 ... .. [1.042.000]*
'An kıst-ı seneteyn ma'a rüsûm 2.042.000

Fîl-asıl fî selâse sinin 3.000.000

Resm-i Berât ve hisâb 42.000

Şol şartla verildi ki mezkûr darbhânelerde kesilen beğlık gümüşden tefâvüt nevbet mahsûb olmağa

SERMÂYE 100.000

1) Be-cihet-i dâri'd-darb-i İstanbul ... 50.000

2) Be-cihet-i dâri'd-darb-i Edirne ... 50.000

3) Def'a be-cihet-i dâri'd-darb-i Geli-

bolu ber-müceb-i hükm-i Hümayûn

ki der zimmet-i 'Abdi-i mezkûr dâde 4.000

Darbhâne hâsilundan alalar

Gelibolu darbhânesi ref'olındağñ sebebden zikrolan kırk bin akçe sermâye Gelibolu'ya sarrâf gönderüb sarrâflık edeler deyu ahkâmda mestûrdur. Hâcet olursa görüle fî evâil-i Safer sene tis'in ve semâne mie (890)

Minhâ

1) Def'a fî sâmin-i Zi'l-ka'de sene 889	3.112
2) Def'a fî 18. Şa'ban sene tis'in ve semâne mie (890)	243
3) Teslim [be-] Şemsü'd-din kâtib, be-cihet-i har-c-i hâssa der İstanbul ber-müceb-i suret-i [defter-i hodşân tahriren fî 29. Za. 889	50.000]*

] * Kroşe içine alınan ve dışında yıldız işareti olan yazılar defterde altından okunur şekilde üstü çizilmiştir.

muhasabe-i hoşdâr 'an gurre-i Şevvâl sene 888 ilâ gâye-i Ramazan sene 889, fî 29 N. sene 889 ... .. 137.500a)	137.500a)
a) 'An yed-i Şemsü'd-din Drama emin ... 20.000	
b) 'An yed-i YahŐi emin 75.000	

Yekûn ber-müciib-i defter-i mukata'a ... .. 1.326.823b)

- 4) Teslim [be-] Şemsü'd-din emin-i İstanbul ve Si-
nan kâtib be-cihet-i harc-ı hâssa der İstanbul
ber-müceib-i hüccethâ-i mevlânâ kadi-i İstanbul
tahriren fî 20. R. sene 890 ... .. [182.300]
- a) 'An yed-i kâtib Bahşâyış, emin-i dâri'd-
darb-ı İstanbul 9.500
- b) 'An yed-i kâtib BahŐayıŐü'l-mezbûr 32.800
- c) Be-cihet-i sermâye 140.000

*Be-cihet-i muhasabe-i âyende, Hüccetleri
'âmîl elindedür, gelecek muhasabesinde
'arz etse gerekdür.*

- 5) Teslim [be-] Şemsü'd-din Beg emin-i İstanbul
ve Hüsâm kâtib be-cihet-i harc-ı hâssa der İs-
tanbul ber-müceib-i hüccet-i Mevlânâ Muslihü'd-
din kadi-i İstanbul ve suret-i muhâsebe-i Tâc-
üd'-din emin-i dâri'd-darb-ı İstanbul fî 16. Ő.
sene 890 8.000c)
- 6) El-bâkî 'an kıst-ı seneteyn 452.877

a) ve b) kâtibin verdiği bu toplamlar müfredatları tutmamaktadır.

c) Bu maddenin yanında hâşiyede Şu aşağıdaki notlar vardır :

1. İsfendiyâr oğlu Mahmud Beg'un bir yıllık 'ulûfesi verilmeye deyu buyuruldı, be-takrir-i Muhyi'd-din Çelebi defterdâr-ı hizâne-i 'âmire, tahriren fî 11. R. sene tis'in ve semâne mie (890).
2. Hâcet olursa rüz [namçede] görüle, anda mezkûrdır, 'an gurre-i Safer sene 889.
3. Tis'a ve semânin ve semâne mie (889) Zi'l-hicce ve tis'in (890) Muharrem ayının 'ulûfesi bana değdi didüği sebebden, tis'in ve semâne mie (890) Safer'inin guresinden emrolundu ki on aylık 'ulûfesi almub yazduğı vilâeytun hânedan hâneye alduğu birer akçe için aŐađa varıla deyu be-ikrâr-ı Mahmud Beg.
4. Mezkûr Mamud Beg'un bâlâda vilâyetun hâne resmin[den] on aylık 'ulûfesi alına deyu emro[lındı] be-takrir-i Muhyi['d-din] defterdâr-ı [hizâne-i 'âmire] tahriren [fî] ...

T.S.A. E. 9225

- 1 [Sultanum]
A'lâllahu Ta'âlâ şanuhu ve avzaha 'alel'-âlemîne burhânuhu
- 2 Devletlu sultanumun hâk-i pâ-yi şerîfine yüz sürdükden sonra 'arz-ı bendegî budur ki :
- 3 Sultanımın emriyle hükm-i hümayûn gelmiş idi. Mazmun-ı şerifinde şöyle emrolunmuş idi : « 'Abdi Hoca hususiyğün nefsi-i İslâmbol'da zarbhâne [1] emini ve kâtibi ve gümüş arayıcıları ve nâzırları ve cemi' zarbhâneye mutasarrıf olanları bî-kusûr hükm-i hümayûnum irsâl olunan kuluma teslim edeler deyu. »
- 4 El-hâletu hâzihi, zarbhâne emini olan *Alâşehirlu* Âsitâne-i Sa'âdete geldi. Şol ki zarbhâneye mutasarrıflardur, zarbhâne ahvâlin bilürler. Zikrolan *Alâşehirlu* anların rüşvetin alub Dergâh-ı Mu'allâ'ya getürmedi ki, tâ ki anlardan teftiş olunub kendüleri etdüğü fesâdâtına muttâli' olunıya.
- 5 Ve *yahûdi Ben-Yâmin* zarbhâne emini 'Abdi Hoca cânibinden nâzır idi, ve hem vekil idi. Ve zarbhâne akçesinden elli bin akçe tasarruf ederdi, ve hem kendu istediği kimesnei sarrâflığa kordı. Dilemediği sarrâfları ifrâz ederdi. Ve kendu getürdüğü sarrâflara yasâğ iderdi ki: zârbhâneye gelen gümüşü bana getürün, benüm elümden zarbhâneye verilsün derdi. Ol akçe ki yeni idi zarbhâneye getürmez idi, zira on ikisini ona alurdu, on birini ona satar idi. Ol akçe ki ağır idi zarbhâneye getürürdi. Niçe giriftler ki iskelede dutar idi, deftere kayıd ettirmezdi, kendu bel' ederdi.
- 6 Zikrolan *Alâşehirlu*, bu mezkûr nâzırın cemi' fesâdâtına mübâşir olub bile hoda [2] geçürürdi.
- 7 Ve zikrolan yehûd *Ben-Yâmin* bir sârrafdan yüz elli filori almış idi. Buna göre kıyas olına.
- 8 Ve *Baş Kesen 'Ali* demekle ma'rûf olan pâdişâh kuli, anda nefsi-i zarbhenede gümüş arayıcı idi. Bu zikrolan kazâyânın cemî'isini bilür, ve cemî' kazâyâyâ mut'tâli'dür. Pâdişâhun müstakıym kuludur. Andan sorula, gizlemeyüb zuhura getürür.

[1] ظر بمحانه

[2] بله خوده

- 9 Zikrolan zarbhâne emini *Alaşehirli*, zarbhâne emini olmadan önürdi [3] dört akçe yer câbi idi, elân niçe evleri ve halayıkları ve denizde bir gemisi vardı[r]. Eğer bunun bigi fesâdât etmez imiş olsa, dört akçe ile bu kadar esbâb olmaya idi.
- 10 Ve yehûd *Ben-Yâmin* ki zikrolan zarbhâneye nâzır idi, *Yaş'ıye* (*Yeşova?*) dimekle ma'rûf bir oğlan vardı, anın lâkabına «Haram Tohum» dirlendi, ana hidmet etmezden önürdi[3], bir akçeye mâlik değil idi. Buna gelüb hidmet etdikden beş on-bin akçeye mâlik oldu. Ve hem anun hâline muttali'dür.
- 11 Ve niçe bâzırgânları vardı, bunun akçesin satuverirdi, zarbhâneye gelmez idi.
- 12 Ve merhum Hüdâvendigâr zamanında beş - on bin akçe borcu vardı, el-hâletu hâzihi beş-on bin filoriye mâlikdür, Bu Saltık (?) kulunda iki maşraba ve sekiz savâk ben fakıyra verilmişdür ki sultanuma irsâl edem. Bu hususda Sultanım'a hayli kifâyet görünür.
- 12 İslâmbol'dan pâyi-tahta geldiğüme sebep budur ki sultanuma 'arzolacak hayli kazıyye vardır.
- 14 Bâki ve'd-du'a mu'âd ilâ yevmi'l-ma'âd.

[3] اوكردی

T.S.A. E. 9672

- 1 Sultanum
A'zzamallahu Ta'âlâ şânuhu ve avzaha 'ale'l-'âlemine burhânuhu
- 2 Sultanum
Devletlu hâk-i pay-i kimyâ bahşınıza ma'rûz-ı bendegân-ı kemterin budur ki :
- 3 Bundan evvel *Novabri'li Hoca 'Abdi'*ye İstanbul ve Edirne darbhâneleri mukata'ya verilmiş idi. Tarih-i evvelden *Benyâmin* nâm yahûdi zikrolan işin hususuna iki buçuk yıl nâzır ve vekil

nasbolunmuşdı, mezkûr *'Abdi Hoca* cânibinden; ol hususda emir mucibince darbhânedede hâsıl olan akçeden elli bin akçe sermâyedutardı. Bu babda hem nâzırdı ve hem sarrâfdı. Ve bundan gayrı sarrâf yahûdiler vardı, kendu akçeleriyle sarrâflık ederlerdi, mezkûr *Benyâmin* ma'rifetiyle. Ve dahi her günde ne mikdar gümüş alınsa *Benyâmin* eline verürler idi.

- 4 Ve hem merhûm magfûr tâbe serâhu zamanında vâki' olan akçe yeni idi, gelüb darbhâneye vâsıl olmazdı. Ve ol ki eski eskisi idi, mizânda ağırđı. ol darbhâneye gelürdi.
- 5 Ve dahi ol yeni akçeı üç yüz kırka alurđı, el altından rengberlere üç yüz seksene satardı. Anadolu'ya geçürürdi, oğrılgla Nâzır olduğı sebebden hiç kimesne mâni olmazdı.
- 6 Ve dahi emr-i pâdişâhî üzerine girift gümüş vâki' olsa, kadı ma'rifetiyle sicillâta yazıldıkdan sonra darbhâneye gelür dirhemine ikişer akçe verilürdi. Şimdiki halde kırk beş bin akçe ve beş bin direm gümüş girift vâki' olındı. Zikrolunan akçe ve gümüş ne kadı defterine kaydolındı ve ne darbhâneye geldi.
- 7 Ve *Alaşehirli* dimekle ma'rûf kimesne bi'l-fi'il sultânımın 'âlî cenâbindan (cânibinden) darbhâneye emindür. Ve anun defterinde mastûrdur, ana dahi vermekle basdırmışdur. Ve *Mevlânâ 'İsâ Halifeye* kulin yanında ikrâr eyledi. Ve kulin ol demde hâzır idüm.
- 8 Ve *'Abdi Hoca*'da dahi defter vardur. Ammâ mahbûs olduğı sebebden ayruk teftiş olunmadı. Şöyle kaldı.
- 9 Ve *'Abdi Hoca*'ya kul geldi ki anda sultanımın ayağı toprağına iledeler. Anda varıcak, sultanım emriyle teftiş olındukda, sultanıma ma'lum olına.
- 10 Ve dahi zikrolunan nesnelere, mezkûr *Benyâmin* elinde bel'oldı. Ve bu hususları Edirne'de ve İstanbul'da sultanıma nakleyedim.
- 11 Ve mezkûr *'Abdi Hoca*, darbhâne elinde iken, mezkûr nâzır *Benyâmin* hiyâneti zâhir olub, sultanım Çöke yaylâsında idi, teftişe şer'an ve 'örfen hüküm çıkdururdu. Kulin anda hâzır idüm. Ol hüküm *Sa'di oğlı Ahmed*'e verildi ki gele bunda anın hiyâneti *Mevlânâ Vildân* huzûrunda teftiş olına. Bu hâbda mezkûr nâzır yehûd zikrolunan *Sa'di oğlı Ahmed*'e ne verdi ise verdi hü-

küm çıkartmadı. Ve bundan gayrı iki hüküm dahi çıkmışdur. Ammâ zikrolan nâzır vermekle basdırdı.

- 12 Ve dahi kavlin gerçek idüğüne, sultanımın 'âlî huzûrunda ol vakit biline ki bu hususda defterdârlara emrolına, ahkâm defterlerine nazar olunub, ahkâm defterinde buluna.
- 13 Ve dahi bundan evvel *Bergâmahı Hâce Siman* dahi nâzır idi, merhûm magfûr nevverallahu merkaduhû zamanında şöyle ma'lûmum olındı ki, bir mikdar nesne üzerinde kalmışdur. İstanbul'a geleliden teftiş ederüm. Ve hem nâzır olmazdan önürdi, bir akçeye ve bir habbeye mâlik değildi, nâzır olalıdan berü dört yüz bin akçeye mâlikdür. Sultanımın akçesidür.
- 14 Eğer teftiş olinursa, İstanbul gümüş arayıcısı *Baş Kesen 'Ali* ki sipâhî oğlahlarundandır. ki İstanbul gümüş arayıcısı idi, temâm bu hususlar ma'lûmdur. Ve kulına şöyle dedi : teftiş emrolındukta Galata kadısına ve mezkûr 'Ali kulına hüküm verile ki teftiş olına.
- 15 Ve yahûdi *Avraham* dahi bu hususda mezkûrların bu hiyâneti zâhir olmamasına, ve pâdişâh mâli bulunmamasına da'vâcıdur. Bu za'îf kulına şöyle dedi: Hükümde şöyle yazıla, ammmâ hüküm Galata kadısına yazıla ki anın hükmi emr-i şer' üzere vaki' olunur, ve pâdişâhun doğrusıdır, şer' üzerine.
- 16 Ve 'Abdi Hoca darbhâne hususunda iki buçuk yıl mutasarrıf oldı, ammmâ Edirne darbhânesine tasarrufı oldı. İki buçuk yıl içinde hiç vecihle İstanbul'a basmadı. Temâm İstanbul'ı mezkûr nâzır tasarruf eyledi, sultanımın ayağı toprağına şöyle ma'lûm olına. Bakî ferman sultanımındur.
- 17 Ve kayınım Bâli kulın ki gümrük yasağı himmet eyledinuzdı, bu husus için kul ol ola.

T.S.A. E. 6086

1 Sultanum

2 A'lâllahu Ta'âlâ şanuhu ve avzaha 'ale'l-'âlemîne burhânühu ayağı toprağına 'arz-ı bendegî budur ki:

- 3 Bundan evvel darbhâne 'âmili 'Abdi nâm kimesne, *Ben-Yâmin nâm* yahûdi|yi| darbhâne üzerine vekil-i mutlak edüb nâzır kodı. Darbhâne mahsûlından ki mâl-ı pâdişâhîdür, yigirmi bin akçe sermâye edinüb kullanurdu, ve sarrâflık ederdi.
- 4 Ve iskelede akçe girift olsa, emr-i pâdişâhî ile darbhâneye gele dirhemine ikişer akçe verile, kadı ma'rifetiyle. Ve darbhâne emini defterine sebtolna. Bundan sonra kırk beş bin akçe ve on beş bin dirhem gümüş ki def'âtla, Hüdavendigâr iktidâr mâlidir, mezkûr *Ben-Yâmin* bel' eyledi. Ve gümüş girift olunur, kadı defterine yazar, bu bâbda teftiş olunursa, emin defterinde var mudur, yahud yok mudur ve lâkin bel' olmuşdur.
- 5 Ve mezkûr *Ben-Yâmin*'in bir güveygüsü vardır, şöyledür ki: yeni olan eski akçenin on ikisini ona alurdu, ve Anadolu'ya giden rençberlere on birini ona satardı. Zirâ ki yerler vardır ki berâberine geçer.
- 6 Ve dahi mezkûr güveygüsü şöyle der ki: kırk ve elli bin akçe satub dururın kayın atam idi, hatırından geçmezdim, kâh olur kendu getirürdü, kâh olur oğlanıyla gönderürdü. Bu bâbda niçe niçe dahi sarrâfları vardır.
- 7 Ve dahi *Bergâmalu Hâce Sinan* nâm 'âmil ki, merhûm mağfûr babanız *Sultan Mehmed Hân* nevverallahu kabruhu zamanında darbhânei mukata'aya dutardı ki, başın alub kaçdı ve gitdi. Ol zamanda dahi mezkûr *Ben-Yâmin* anın vekili ve nâzırı idi. Ve ol gitdikden sonra mezbûr *Ben-Yâmin*'in üzerinde mâl-ı pâdişâhîden niçe meblâğ kalmışdur. Bâkî ferman dergâh-ı mu'alânındur. Ve'd-dua.
- *
**
- 8 Ve bu hususlar için *İbrahim* nâm yehûd da'vacı olur, sultanumdan himmet olcak, fi'l-cümle başa çıkarum. 'Âlî himmetinizle ve kadı'asker efendi 'Ali Çelebi'ye ismarlana. Sultanımın emriyle muhkem teftiş eyliye, sultanımın hızáne-i 'âmireye mâl hâsıl ola.
- 9 Ve mezkûr *Ben-Yâmin* yahûdinin evvel bir akçe ve bir habbesi yoğdı, şimdiki halde bir-iki yüz bin akçeye mâlikdür.

2) NOVOBRDO - ÜSKÜP - SIROZ

a) Gr. M. 886 / 2. III. 1481 Tahvili

Sf. 15

Tetimme-i havâlat-ı vilâyet-i İstanbul

Der zimmet-i Afsâlom veled-i Elya yahûdi ve Haskye bin Semerye ve bâkı şürekâ [*] 'an kıst-ı dâri'd-darb-ı Novobri ve Üsküb ve Siroz 'an gur-re-i Muharrem sene sitte ve semânîn ve semâne mie (886) 'an kıst-ı selâsi sinîn, cüz teslimât. [1]

Kıst fî selâsi sinîn	23.400.000
Rüsûm	479.700
<i>Y e k û n</i>	23.879.700
Sermâye (darbhâne mahsûlinden alalar)	200.000
<i>Minhâ</i>	18.482.262
«Tekrâr mahsûb olmak lâzım değildür, sahdur.»	sah
1) Et-teslimât [be-] hıvâne-i âmire;	
a) Nakdiyye	3.326.011
b) Nukre der zevn 1.136 dirhemen	...
2) El-havâlât	15.147.665
3) Et-teslimât [be-] ümenâ	8.586

[*] Defterde ve bâkı şürekâ kelimelerinin üstü çizilmiştir.

[1] «Havâle Kasım oğlu Halil, 'ulûfeî tâbi'-i Hasan Beg fî 21. M. sene tis'in ve semâne mie (890).»

«Havâle İlyas Mora, 'ulûfeî tâbi'-i Mehmed Beg fî 27. Ca. sene tis'in [ve semâne mie] (890) fî selâsi eştür.»

«Mezkûrân Afsalom ve Haskye mahbus şud der mahbes-i Edirne ber-muceb-i mektub-ı İbrahim Beg za'im-i Edirne 'an yed-i İlyas 'ulûfeî tâbi'i Mehmed Beg, fî 10 N. sene tis'in [ve semâne mie] (890).»

«Mezkûrân Afsalom ve Haskye ve bâkı 3 nefer şerikleri Edirne zindanında habsoldılar ber-müceb-i tezkire-i za'im-i Edirne, tah-riren fî 5. Ca. sene tis'in [ve semâne mie] (890), 'an yed-i İlyas ulûfeî tâbi'-i Mehmed Beg.»

«Mezkûrân Afsalom ve Haskye İstanbul zindanında hapsoldi, ber-müceb-i suret-i defter-i mevlânâ kadî-i İstanbul be-ma'rifet-i Mahmud Ağa za'im-i İstanbul fî 4. Z. sene 890.»

<i>El-bâki</i>	5.397.438
<i>Min zâlike'l-bâki</i>	[459.129]
1) Def'a fî Gr. S. sene 889, 'an yed-i Mehmed Sarrâc 'an silâhdârân ...	21.650
2) Def'a fî 9. S. sene 889, 'an yed-i Tâcü'd-din emin-i dâri'd-darb-ı Üsküb	60.928
3) Def'a fî 14. Ra. S. 889, 'an yed-i İisâ' emin-i dâri'd-darb-ı Novobri ve Burak Çelebi sâhib-i 'ayâr	133.309[1]
a) 'An mahsûl-ı dâri'd-darb-i Novobri el-mezbûr	123.910
b) 'An noksan-ı kefçe ki 'an Burak Çelebi sâhib-i 'ayâr el-mezbûr sitâde şud	9.396
4) Def'a fî 16. Ra. sene 889, 'an yed-i 'İsâ emin-i dâri'd-darb-ı Novobri ...	2.921
a) Nakdiye	2.592
b) Hasene-i efrenciyye 7 sikke fî 47	[329]
5) Def'a fî 22. Za. sene 889 'an akçe-i sermâye-i dâri'd-darb-ı Üsküb sitâde budend	100.000
6) Def'a fî 12. M. sene 890 ki be-ma'rifet-i Mevlânâ Mahmud Çelebi bin Hüseyin kadı-i Novobri cem'kerde şud 'an yed-i yusuf kilârî 'ân silâhdârân	84.152
a) 'An yed-i Yusuf bin Bâli sâhib-i 'ayâr-ı Üsküb 'an noksân-ı kefçe	9.309
b) 'An akçe-i noksân-ı kefçe ki 'an Burak Çelebi sâhib-i 'ayâr-ı Novobri ve Üsküb sitâde	14.595

[1] Müfredatı (3) akçe eksik toplıyor.

- c) 'An akçe-i noksan-ı kefçe
ki Mehmed sâhib-i 'a-
yâr-ı Üsküb şitâde ... 10.515
- ç) 'An yed-i İbrahim emin-i
dâri'd-darb-ı Üsküb ... 10.114
- d) 'An 'ulûfe-i Hacı sikke-
gen ki ziyâde şitâde ... 1.632
- e) Def'a 200
- f) 'An akçe-i sermâye 'an
yed-i Musa ve Davud
yahûdiyân 'âmilân-ı
köhne 24.000
- g) 'An bakıyye-i Muhase-
be-i dâri'd-darb-ı No-
vobri 5.345
- h) 'An noksan-ı kefçe ki
'an Hacı sâhib-i 'ayâr-ı
Novobri şitâde ... .. 8.438[*]

«Ruznâmçeye yazıla.», «Hüsâm Beg ruznâmesinde sebtolma.»

- 7) Def'a fî 14. Ca. sene tis'in [ve se-
mâne mie] (890) ... .. 5.000 (Der zîr
mastûrest.)
- 8) Teslim be-Mevlânâ [Hayrû'd-dün]*
Nuru'd-din nâib-i kadî-i Üsküb ber-
müceb-i huccet-i hod, be-cihet-i me-
remmet-i sarây-ı 'âmire der Üsküb
ve harc-ı rihten-i tob der Üsküb ve
kirâyeye-i kal'i ki 'an Üsküb ilâ Se-
mendire feristâde bud fî 'âşiri Cu-
mâde'l-ülâ sene 889 ... .. 24.000
- a) Be-cihet-i meremmet-i
saray-ı 'âmire 20.000
- b) Be-ciheti rihten-i tob ve
kirâyeye-i kal'i ... .. 4.000 (Mahsub şud fî 15. L.
889)

[*] Bk. Sf. 16, madde 9.

]* Bu isim defterde çizilmiştir.

- 9) Teslim be-Sâlih nâib-i mevlânâ kadı-i Üsküb be-cihet-i kirâye-i yarâğ ve sâir-i mühimmât ki 'an Üsküb ilâ kal'e-i Prozor feristâde bud fî 'âşiri Cumâde'l-ülâ sene 889 ... .. 1.009[*]
- 10) Teslim [be-] Mustafa 'an ebnâ-i sipâhiyân be-cihet-i behâ-i gendom ve erzen ki berây-ı zahire-i kal'e-i İskenderiyye Sitâde est ber-muceb-i hükm-i hümâyûn ve hüccet-i mevlânâ kadı-i Kalkandelen ve nâib-i kadı-i Üsküb fî 22. S. Sene 890. ... [5.999]
- a) El-hınta be-mudd-i Edirne
50 mudden 3.667
- b) Ed-dıhın be-mudd-i mez-
kûr 50 mudden 2.332
- 11) Teslim [be-] Mevlânâ Şemsü'd-din bin 'Ubeyde Beg kadı-i Siroz be-cihet-i behâ-i güherçile 60 kantar ki be-Mehmed bin Durahan^[1] 'âmil-i güherçile-i Rumeli dâde est bermuceb-i hüccet-i hod fî 22. S. sene 890 ... .. 12.000
- 12) Def'a be-cihet-i güherçile, 15 kantar fî 200 ... .. 3.000
- 13) Def'a fî 8. N. sene 890 ... .. 5.211
- 14) Teslim [be-] Şemsüd'd-din Beg emin-i İstanbul ... (yırtık) be-cihet-i harc-ı hâssa ... ..

[*] Rakam 1900 idi, çizilip, 1009 yazılmış.

[1] طوره خان

- 1) Teslim be- Mevlânâ Mûsâ Çelebi kadi-i Novobri ve Pristine be-cihet-i behâ-i güherçile ki 'an yed-i Mustafa bin Murad Fakıyh Pristine sitâde est ber-muceb-i hüccet-i hod fi 22. S. sene 890
Güherçile 7 kanâtır 60 ludre 1.470
- 2) Teslim [be-] Mevlânâ Şemsü'd-din bin 'Ubeyde Beg kadı-i Siroz be-cihet-i behâ-i mismâr ve kirâye ki berây-ı mesâlih-i meremmet-i cebehâne-i kal'e-i Ağriboz ber-muceb-i hükm-i hümâyûn sitâde bud der-muceb-i hüccet-i mevlânây-i mezkûr fî 27. S. sene 890 ... .. 2.673
- a) Behâ-i mismâr-ı tahta ve mertek 10
kantar 1.816
- b) Kirâye 'an Siroz ilâ Ağriboz 4 hamil 800
- c) Behâ-i kiçe be-cihet-i mismâr-ı mezkûr 57
- 3) Teslim [be-] Mevlânâ Musa kadı-i Siroz be-cihet-i behâ-i ve kirâye-i na'l ki berây-ı esbân-ı ve esterân-ı hâssa hiride est ber-muceb-i hükm-i hümâyûn ve hüccet-i mevlânây-i mezbûr fî 27. S. sene 890 ... .. 46.290
- Na'l-ı esb ... .. 10.000 giyim
- Na'l-ı ester ... .. 2.000 giyim
- 4) Der zimmet-i mezkûrîn 'an bakıyye-i kıst-ı dâri'd-darb-ı Novobri ve Siroz ve Üsküb ki be-teftiş-i Mevlânâ Mahmud Çelebi kadı-i köhne-i Novobri zâhir şude bud, Tahriren fî 5. Ca. sene 890 ... .. [66.000]
- a) David bin Yako yahûdi 22.000
- Minhâ:* teslim [be-] emin-i İstanbul der bâlâ 2.835
- b) Şa'ban bin İshak yahûdi 22.000
- Minhâ:* teslim [be-] emin-i İstanbul der bâlâ 3.000
- c) Musa bin Ya'kub yahûdi 22.000

Minhâ: teslim [be-] emin-i İstanbul der bâlâ 3.000

«Havâle Hasan Selânik 'ulûfeî tâbi'-i Hasan Beg, fî 9. Z. sene 890, fî selâsi eşhür.»

«Zikrolan âmilleleri İstanbul kadısı ve emini ve Hundi Beg alkomışlar, 'an yed-i Hasani'l-mezbûr fî 21. Ş. sene 890.»

- 5) İbtidâ-i mevâcib-i Derviş 'Alâe'd-din emin-i hâshâ-i Siroz 'an 14. R. sene 887 ilâ 19. N. sene-i mezkûre ber-muceb-i hükm-i hümâyûn ve hüccet-i Mevlânâ Muhyi'd-din nâib-i kadı-i Siroz, tahriren fî 22. Ca. sene 890.

Fî yevm 20 x fî 5 şehir ve 5 eyyâm 3.100

- 6) Der zimmet-i mezkûrîn 'an mahsul-ı dâri'd-darb-ı Novobri ve Üsküb ve Siroz ki be-teftiş-i Mevlânâ Mahmud Çelebi kadı-i köhne-i Novobri zâhir şude bud der tahvil-i 'ummâl 'an Gr. M. sene 886

[9.856]

- a) Der zimmet-i Haydar sâhib-i 'ayâr-ı dâri'd-arb-ı Siroz 'an noksan-ı kefçe ... 5.000

«Havâle Yusuf gulâm-ı Ayas Paşa 'an silâhdârân fî 9. Ca. sene 890» ... ..

«Resid be hızzâne-i 'âmire fî 14. Ca. sene 890,, temâmen.»

- b) Der zimmet-i Muslihü'd-din Beşe (?) sâhib-i 'ayâr-ı köhne-i Siroz, 'an noksan-ı kefçe fî 27. Za. sene 890 ... .. 3.633

«Havâle Yusuf gulâm-ı Ayas Paşa 'an silâhdârân fi 9. Ca. sene 890.»

«Havâle İlyas 'ulûfeî tâbi'-i Hasan Beg 24. Z. sene 890.»

- c) Der zimmet-i «İsa emin-i dâri'd-darb-ı Novobri 'an bakıyye-i muhâsebe-i dâri'd-darb-ı mezkûr 'an akçe-i kesri mizân fî 27. Za. sene 890 ... .. 1.223

«Havâle Aslıhan (?) ulûfeî tâbi'-i Hasan Beg fi 25. Z. sene tis'in (890).»

- 7) Bakıyye-i muhasebe-i dâri'd-darb-ı Novobri 'an Gr. Ş. sene 886 ilâ Gt. Z. sene 888 ki be-ma'rifet-i emin 'İsâ ve sâhib-i 'ayâr Burak Çelebi, fî 27. Za. sene 890, fî 29. S. sene 891. ... .. 2.603
- 8) Bakıyye-i muhâsebe-i dâri'd-darb-ı Üsküb 'an Gr. M. sene 886 ilâ 23. R. sene-i mezkûre ki be-ma'rifet-i emin Mahmud ve sâhib-i 'ayâr Burak Çelebi, fî 27. Za. sene 890, fî 29. S. sene 891 ... [21.672]
- Nukre 5.000 dirhemen ... 15.000
- Nakdiye 1.672
- Def'a 5.000
- Minhâ*; Semendre mustahfızlarına ziyâde verilmiş 5.000
- 9) Der zimmet-i Hacı sâhib-i 'ayâr-ı köhne-i dâri'd-darb-ı Novobri 'an noksân-ı kefçe fî 27. Za. sene 890. ... .. 11.105
- «Havâle Ashhan? 'ulûfeî tâbi'-i Hasan Beg fî 25. Z. sene 890, fî 4 eşhür.»
- Minhâ*; resîd be-mevlânâ el-mezbûr, der
- bâlâ ... .. [8.438]
- El-bâkî 2.667
- 10) Der zimmet-i 'âmil Şa'ban yahûdi 'an bakıyye-i dâri'd-darb-ı Novobri 15.000
- «Havâle Hasan Selânikî 'ulûfeî el-mezbûr der bâlâ.»
- 11) Der zimmet-i 'âmil Davud 'an bakıyye-i muhasebe-i dâri'd-darb-ı Novobri 3.000
- «Havâle Hasan Selânikî 'ulûfeî el-mezbûr.»
- 12) Der zimmet-i 'âmil Haskye 'an bakıyye-i muhasebe-i dâri'd-darb-ı Novobri 2.000
- 13) Der zimmet-i 'âmil Haskye ve Afsâlom, Yahûdi-yân 'an bakıyye-i muhasebe-i dâri'd-darb-ı Novobri el-mezbûr 4.000

Sf. 22

b) Gr. M. 889 / 30. I. 1484.

Der zimmet-i Yovan Konik Kratova ve İstapan bin Branko Belâsiçe 'an kıst-ı dâri'd-darb-ı Novobri ve Üsküb ve Siroz 'an gurre-i Muharrem sene 889, fî 3. Za. sene tis'a ve semânîn ve semâne mie (889).

«Havâle Hızır bin Hoşkadem 'ulüfeî tâbi'-i Hasan Bag fî 28. S. sene tis'in ve semâne mie (890), fî şehreyn.»

«Havâle Mehmed bin Ali Beg Divâne 'an ebnâ-i sipâhiyân fî 9. Ca. sene tis'in ve semâne mie (890), fî erb'ati eşhür.»

«Novobri ve Üsküb ve Siroz kadılarına ahkâmden hükm-i hümayun yazılıb gönderildi ki teftiş edeler, iki yıllık kıstdan ne mikdar hâsıl vâkı' oldu ise teslimatdan gayrı varan kulile kapuma göndereler, 'an yed-i 'Ali 'an ebnâ-i sipâhiyân fî 5. Z. sene tis'in ve semâne mie (890), fî 3 eşhür.»

'An kıst-ı sene-i ûlâ ma'a rüsûm ve nisf-i sene-i sâniye

ma'a rüsûm ... .. 8.224.000*)

<i>Fî'l-asıl fî selâsi sinîn</i>	16.000.000
<i>Resm-i berât ve hisâb</i>	224.000
<i>Ziyâde kerden-i Yovan Konik ve İstapanü'l-mezbûrân mine't-târihi'l-mezbûr fî 13. L. sene 890 ilâ selâsi sinîn. Yılları bölünmemek için ziyâde etdiler</i>	100.000[1]
<i>Sermâye fî 22. Ra. sene 889</i>	300.000
1) <i>Be-cihet-i dâri'd-darb-ı Novobri</i>	140.000
2) « « Üsküb	60.000
3) « « Siroz	100.000

Bakıyye (?) [300.000]

- 1) 'An tahvil-i 'Abdi Fakıyh 'an bakıyye-i kıst-ı ma'den-i Yanova (Yanyevo) 'an hisse-i hod 'an Gr. R. sene 885 42.667
- 2) 'An mahsul-i dâri'd-darbı mezkûr 257.333

[1] Mukataa aynı kimseler tarafından 891 yılında tekrar arttırıldığı sahifenin alt tarafında kısmen yırtık olan şu maddeden anlaşılıyor :

«Ziyâde kerden-i Yuvân ve İstapanü'l-mezbûrân 'ani't-târihi'l-mezbûr fî 16. S. sene 891 ... (yırtık) ... 200.000

Y e k û n . . . . . »

*) Sahifenin sol kenarında çizilmiş olarak 5.557.333 rakamı vardır.

'An kıst-ı seneteyn ma'a rüsüm ... .. 10.733.333**)

Minhâ

- 1) Yekûn ber-muceb-i defter-i mukata'a 8.512.649[²]
 2) Be-cihet-i sermâye 300.000
 3) El-bâkî 'an kıst-ı seneteyn 1.920.684

Minhâ resîd ... .. [220.036]

- 1) Def'a fî 2. Z. sene 890 ... 200.000
 2) Def'a fî 7. Ra. sene 891 20,036

III. — ANADOLU DARPHANELERİ MUKATAASI

15. N. 884 / 19. XI. 1479

Sf. 12

Tetimme-i havâlât-ı İstanbul

Der zimmet-i Mezîd bin Şiblî 'an bakıyye-i kıst-ı dâ-ri'd-darb-ı Anadolu 'an 15 Ramazan sene erba'a ve semânîn ve semâne mie (884) ki hod ikrâr kerde bud 'an dâri'd-darb-ı Rumeli. Fî sene ve selâsi eşhür ve 15 yevmen, cüz teslimât 31.365

«Fetrâtda yenigeriler katletdi, rızkın yağma etmişler, ber-müceb-i mektub-i Mevlâna Sirâc nâib-i kadi-i İstanbul fî 25 Saferi'l -muzaffer sene 890, 'an yed-i Yusuf 'ulûfeî tâbi'-i Mehmed Beg. »

**) Bu rakam mukataanın üç yıllık tahvilinin, rüsüm hâric iki yıllık taksitine eşittir.

[²] Minhâ kaydı altında çizili olarak şu maddeler de vardır.

- 1) El-havâlât 'an Gr. M. sene 889 ilâ Gt. C. sene 890 ber-mucib-i rûznâmçe ve defter-i mukata'a 6.776.940
 a) Be-cihet-i sermâye dâde 300.000
 b) Def'a fî 23 R. sene tis'in ve semâne mie (890) 69.602
 c) Def'a fî 8 N. sene tis'in ve semâne mie (890) 600.000
 d) Zikrolan meblâğın hüccetlerin henüz görülmédi, getirüb 'arzetmediler :
 1) Ber-muceb-i hüccet-i kaza (kadı?) 3.919.123
 2) El-havâlât hüccet-i nâib (?) 2.588.335
 2) Def'a fî 26. M. sene tis'in ve semâne mie (890) 199.880
 «'An yed-i Yovan mürdem-i hodşan ve Hüseyin 'an silâhdarân.»
 «Ber-muceb-i hüccet-i nâib-i kadı-i Novobri 'an yed-i Hacı, emini ma'den-i Kratova, tahriren fî 11. R. sene 895.»
 3) Def'a fî 7. Ra. sene 891 20.036
 « Mükerrer der zir-i yekûn nebişte est. »

«Havâle Hamza Bosna 'ulûfeî tâbi'-i Mehmed Beg, fî 8. Z. sene 889, fî şehreyn. »

Der zimmet-i 'Ali Tokâtî 'an bakıyye-i kıst-ı dâri'd-darb-ı Amasya 'an 15. Ramazan sene erba'a ve semânin ve semâne mie (884), 'an kıst-ı sene ve 3 eşhür ve 15 yevmen, cüz teslimât, «fî 26. B. sene tis'in ve semâne mie (890)» ... 74.841sah

«Hüküm verildi ki teftiş olına, ahkâmda mezkûr-
dur. Fî 15. L. sene 887. »

«Havâle Kasım Kefe, 'ulûfeî tâbi'-i Hasan Beg Va'desi Hayrü'd-din Beg defterinde mestûrdur.»

Minhâ ... .. [43.534]

- 1) Der zimmet-i 'Abdi bin Yusuf sâhib-i 'âyâr-ı Amasya 'an mahsûl-i dâri'd-darb-ı Amasya be-ikrâr-ı 'Abdi el-mezbûr. Tahriren fî 5. N. sene 890 9.520*)
«Havâle Yusuf Ankara 'an ebnâ-i sipâhiyân fî 5. N. sene 890.»
- 2) Def'a fî 23. Ş. sene 890 ... .. 16.000
- 3) Furû âmede be-cihet-i behâ-i surb be-ma'rifet-i hazret-i Dâvud Paşa ve Ahmed Paşa ve Mevlânâ 'İsâ ve Muhyi'd-din Çelebi defterdârân-ı hîzâne-i 'âmire fî 20. S. sene 891 ... .. 11.039
- 4) Mevâcib-i 'Abdi bin Yusuf sâhib-i 'âyâr dâri'd-darb-ı Amasya ber-müceb-i hüccet-i Mevlânâ Şeyh Hasan bin Emir Hasan nâib-i mevlânâ kadi-i Amasya 'an 15. N. sene 884 ilâ Gt. Z. sene 885. Tahriren fî 22. S. sene 891. fî yevm 15, fî sene ve 3 eşhür ve 15 yevmen 6.975

*) Kâtib yukarıki meblâğı yazmadan evvel sırasıyla şu rakamları yazıp çizmiştir: 28.275, 17.000 ve 10.360. Aynı şekilde şu kayıtlar da yazılıp üzerlerine «terkiyn» kelimesi yazılarak iptal edilmiştir :

«Be-cihet-i mevâcib-i hod fî 7. M. sene 891 ..... 6.975 »

«Be-cihet-i behâ-i surb fî 27. M. sene 891 ..... 21.000 »

«En - noksân ..... 741 »

«Mezkûrın hisâbı görölse gerek, ana göre mahsub olına. Ve mezkûrın hüccetleri vardır, getürse gerek. Şöyle şart etdi ki üç aya değın hüccetlerin getürüb 'arzetmiyecek olursa meblâğı mezbûrı bi-kusûr edâ ede deyu 'an 17. N. sene 890, fî selâsi eşhür. »

I.—HASENEİ EFRENCİYE

1) *Gr. S. 876 (20. VII. 1471)*

2) *Gr. S. 879 (17. VI. 1474)*

II.—HASENEİ SULTANIYYE

1) *15. L. 883 (9. I. 1479)*

2) *15. Za. 886 (5. I. 1482)*

3) a) *15. Za. 889 (4. XII. 1484)*

b) *3. S. 890 (19. II. 1485)*

c) *3. Z. 890 (11. XII. 1485)*

I. — Der zimmet-i Emir Akçeci

- 1) 'An bakıyye-i kıst-ı dâri'd-darb-ı hasene-i Efren-
ciyye ve Tutiyye der İstanbul 'an Gr. S. sene sitte
ve seb'in ve semâne mie (876) 1.536
- 2) 'An bakıyye-i kıst-ı dâri'd-darb-ı hasene-i Efren-
ciyye ve gayruhum 'an Gr. S. sene tis'a ve seb'in
ve semâne mie (879) 47.970

II. — Der zimmet-i 'Ali bin Şeref Edirne

- 1) 'An bakıyye-i kıst-ı dâri'd-darb-ı hasene-i Sultâ-
ni-i Cedîd 'an 15. L. sene selâse ve semânîn ve se-
mâne mie (883), fî seneteyn ve 4 eşhür ve 23
yevmen ... .. 200[*]

Minhâ

- 1) Def'a fî 7. Ra. sene 889 25

III. — Der zimmet-i Mahmud bin Ahmed

- 1) 'An kıst-ı dâri'd-darb-ı hasene-i Sultâni-i Cedîd
der İstanbul 'an 15. Za. sene sitte ve semânîn ve
semâne mie (886), 'an kıst-ı selâsi sinîn, cüz
teslimât 78.699
- «Havâle Hasan Dayı (?) 'an silâhdârân fî 6. S. se-
ne tis'in ve semâne mie (890), fî selâsi eşhür.»
- «Havâle Halil Keştigîr, 'an silâhdârân fî ...? Ca.
sene tis'in ve semâne mie (890)

Fî'l-asıl fî selâsi sinîn 100.000

Resm-i Berât ve hisâb 1.400

[*] Bu meblâğın ödendiğine dâir yazılan aşağıdaki kayıt sonradan *terkin*
edilip iptal edilmiştir.

« Resid be-hızâne-i 'âmire fî 7. Ra. sene 889. »

Minhâ 28.669

- 1) Def'a fî 21. N. sene 889 ... .. [3.850]
Nakdiye 90
Hasene-i Sultânî 80 sikke fî 47 3.760
- 2) Teslim [be-] kadi ve emin-i İstanbul ber-müceb-i suret-i muhasebe-i hodşân, 'an Gr. L. sene 888 ilâ Gt. N. sene 889 fî 29. N. sene-i mezbûre (889).[**] 6.834
- 3) Def'a fî 2. Ca. sene tis'in ve semâne mie (890) 12.000
- 4) Def'a fî 13 Ca. sene tis'in ve semâne mie (890) 2.538
- 5) Def'a fî 12 L. sene tis'in ve semâne mie 890, ki be-Sinân veled-i Burak Çelebisitâde şud 3.423
- 6) Teslim be-Şemsü'd-din Beg emin-i İstanbul ve Sinân kâtib be-cihet-i harc-ı hâssa der İstanbul ber müceb-i hüccet-i mevlânâ kadi-i İstanbul 8.000
- 7) Der zimmet-i Muslihu'd-din sâhib-i 'ayâr-ı dâri'd-darb-ı Siroz 'an alım-ı Mahmud bin Ahmedü'l-mezbûr 17.685

«Havâle Ayas arnavud 'an silâhdârân fî 16. Z. sene 889, fî şehreyn ve 15 yevmen

«Havâle Yusuf bin Dizdâr (?) 'an ebnâ-i sipâhiyân fî 16. R. sene tis'in ve semâne mie (890), fî selâsi eşhür ve 15 yevmen, va'desi cild-i sânidedir.

«Mezkûr Muslihu'd-din Siroz'da filori dezgâhın yapup ba'zı harcı dutulmadığı sebepten dezgâhı kendünün alub zikrolan meblâğı bî-kusûr hizâne-i 'âmireye teslim ede deyu emrolındı, tahriren fî 25. Za. sene tis'a ve semânin ve semâne mie (889).»

Minhâ

- 1) Def'a fî 21. C. sene tis'in ve semâne mie (890) 17.000

[**] Suret-i... kelimesinden sonra bu madde şöyle devam ediyordu: «def-ter-i hodşân tahriren fî 15. Za. sene 889». Çizilip yukarıda olduğu gibi doğrusu yazılmıştır.

Sf. 25

Tetimme-i havâlat-ı vilâyet-i İstanbul

Der zimmet-i [Mustafa zerker]* Ahmed bin Sâdık İstanbulî 'an kıst-ı dâri'd-darb-ı hasene-i Sultânî-i cedîd der İstanbul ve Edirne ve Siroz 'an 15. Za. sene tis'a ve semânîn ve semâne mie (889)

«Havâle Halil Keştigîr ... 'an silâhdârân fi ..? Ca. sene tis'in ve semâne mie (890). »

<i>Fî'l-asıl fî selâsi sinîn</i>	100.000
<i>Resm-i Berât</i>	1.400

Mezkûr Mustafa şirret idüb sermâye benum elümde olsun didüği ecilden mezkûrden ahnüb Ahmed bin Sâdık üzerine mukarrer oldu, mine't-târihi'l-mezbûr fî selâsi sinîn

100.000

fî 3. S. sene tis'in ve semâne mie (890), şol şartla ki, mezkûr mukata'a-i ziyâde eden şol darbhâne-i dahi ziyade edüb ala deyu.

Ziyâde kerd-i Hâce Mehmed bin Ahmed 'ani't-tarihi'l-mezbûr fî 3. Z. sene tis'in ve semâne mie (890) 10.000

'An kıst-ı mısf-ı sene-i ûlâ ma'a rüsûm 18.066

Minhâ

1) Def'a fî selh-i Muharrem sene ihdâ ve tis'in ve semâne mie (891) ... .. [1.668]

Nakdiye 70

Hasene-i Sultânî ... .. sikke 34

[* Bu ismin üstü çizilmiştir.